

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Simon Henderson

Presumtionsansvar vid skada på
omhänderhavd egendom

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

VT-2002

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och avgränsningar	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Disposition	7
1.5 Terminologi och olika avtalstyper	7
2 ALLMÄNT OM PRESUMPTIONSANSVAR VID SKADA PÅ OMHÄNDERHAVD EGENDOM	9
2.1 Förhållandet mellan utomobligatoriskt och kontraktuellt skadestånd	10
2.2 Konsumentförhållanden	11
3 BEVISBÖRDEREGLER	14
3.1 Bevisvärdepunkten	14
3.2 Bevisbördepunkten	15
3.3 Bevisbörderegler - ett exempel	16
3.4 Bevisbördepunktens placering	16
4 ÅBEROPSBÖRDAN	19
5 BEVISKRAVET I PRESUMPTIONSANSVARET	21
5.1 Tidigare praxis	22
5.1.1 NJA 1900 A 140	23
5.1.2 NJA 1931 s 462	23
5.1.3 NJA 1951 s 365	23
5.1.4 NJA 1953 s 409	23
5.2 Sammanfattning av tidigare praxis	24

5.3	Senare praxis	25
5.3.1	NJA 1966 s 18	26
5.3.2	NJA 1975 s 657	26
5.3.3	NJA 1989 s 191	27
5.3.4	NJA 1999 s 197	28
5.4	Sammanfattning av senare praxis	30
6	UNDANTAG FRÅN PRESUMPTIONSANSVARET	35
6.1	Undantag från presumtionsansvar i praxis	35
6.1.1	NJA 1983 s 617	35
6.1.2	NJA 1999 s 197	36
6.2	Undantag från presumtionsansvar - Sammanfattning och slutsats	37
7	SLUTSATSER	39
7.1	Undantag från presumtionsansvaret	39
7.2	Sänkning av beviskravet i presumtionsansvaret	42
8	AVSLUTING	45
	LITTERATURFÖRTECKNING	46
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	47
	PROPOSITIONER	47

Sammanfattning

Utgångspunkten i svensk skadeståndsrätt är ett culpaansvar. Den som av oaktsamhet vållar en skada skall ersätta denna. Det vanliga är att den skadelidande har bevisbördan för sitt påstående om att någon annans oaktsamhet orsakat skadan. D.v.s. den skadelidande måste styrka att skadevållarens oaktsamhet orsakat skadan. I vissa situationer, reglerade i antingen lag eller praxis, har dock bevisbördan kastats om. Den som omhändertagit annans egendom har i dessa fall underkastats ett presumtionsansvar.

Presumtionsansvaret innebär att besittaren ansvarar för skador som drabbar egendomen medan den är i hans besittning såvida han inte kan visa att skadan inträffat utan hans vållande. Det är alltså en omkastning av bevisbördan. Domstolen har att utgå från att besittaren varit vårdslös och att hans vårdslöshet orsakat skadan. Om alla omständigheter kring en skada blir fullt utredda så leder ett presumtionsansvar och ett normalt culpaansvar utan omkastad bevisbörda till samma slut¹. Ett presumtionsansvar innebär alltså i princip ingen skärpning av aktsamhetskravet². Men så fort vårdslösheten eller orsakssambandet med skadan inte är fullt utredda så kan presumtionsansvaret få betydelse för utgången i målet.

Som argument för den bevisbördeomkastning som presumtionsansvaret innebär brukar i huvudsak anges att besittaren generellt är den som haft bäst möjlighet att förhindra skadan. Besittaren har dessutom lättare att utreda skadeorsaken.

Presumtionsansvaret återfinns i många olika typer av situationer och kan därför se lite olika ut beroende på de faktiska förhållandena.

I praxis har tillämpningsområdet för presumtionsansvaret begränsats i vissa situationer där det ansetts slå för hårt mot den som har bevisbördan.³ Ett annat sätt att lösa detta problem är att sänka beviskravet för den bevisbörda som läggs på besittaren. Det är i praktiken av stor betydelse vid tillämpningen av presumtionsansvaret vilket beviskrav som uppställs för brytande av presumptionen. Ett presumtionsansvar med ett lågt beviskrav kan i praktiken ligga nära ett fall där överviktsprincipen tillämpas medan ett presumtionsansvar med ett högt beviskrav ibland i praktiken kan likna ett strikt ansvar. I praktiken kan alltså frågan om vilket beviskrav som tillämpas

---

¹ Se t.ex. NJA 1996 s 564 på sidan 572 där HD konstaterar att då händelseförloppet kunnat klarläggas saknas anledning att ta ställning till om svaranden är underkastad ett presumtionsansvar.

² Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom ur Festskrift till Henrik Hessler, s 3.

³ NJA 1983 s 617 vilket senare preciserades i NJA 1999 s 197.

vara av lika stor betydelse som frågan om bevisbördan ligger på käranden eller svaranden.

Den här uppsatsen ger en allmän beskrivning av presumtionsansvaret och koncentreras därefter på en granskning av två frågor. Hur presumtionsansvarets tillämpningsområde begränsats i praxis samt vilka beviskrav som ställts för brytande av presumtionsansvaret.

De slutsatser jag dragit i den här uppsatsen är att HD har utvecklat ett nytt sänkt beviskrav. Detta för att öka besittarens möjligheter att motbevisa det antagande om orsakssamband mellan oaktsamhet och skada som presumtionsansvaret ställer upp. Det sänkta beviskravet kan tillämpas i de fall där flera av varandra oberoende händelseförlopp är tänkbara och där det rör sig om tekniskt komplicerade och svåröverskådliga händelseförlopp där det i princip inte går att lägga fram full bevisning. Beviskravet har utformats på så vis att besittaren måste göra det ”klart mera sannolikt att skadan orsakats av en olyckshändelse än att den orsakats av hans vållande”. Jag har även kommit fram till att detta till synes relativa beviskrav kan prickas in som en bevisbördepunkt på en absolut skala. Bevisbördepunkten hamnar då vid graden ”sannolikt” på den skala över beviskravet som jag presenterar i uppsatsen.

HD har valt att begränsa presumtionsansvarets tillämpningsområde genom att göra undantag från presumtionsansvaret i vissa fall. De enda två rättsfallen⁴ där undantag görs handlar om träning av levande djur. Domskälerna kan dock tolkas så att undantag kan komma att göras även i andra fall. Rekvisiten för undantag är att det rör sig om en riskfylld verksamhet och att ägaren varit medveten om detta då han lämnade över sin egendom. Dessa rekvisit tycks inte vara särskilt knutna till just levande djur och därför kan nog fler fall med undantag från presumtionsansvar vara att vänta i framtiden.

Jag är skeptisk till dessa undantag från presumtionsansvaret. Jag menar att presumtionsansvar är en klart bättre lösning även i dessa fall. Om presumtionsansvaret anses för strängt mot besittaren är en sänkning av beviskravet en mycket bättre lösning än undantag. De argument som talar för presumtionsansvar i normala fall gäller även dessa fall. Det är fortfarande besittaren som har de bästa utrednings och bevissäkringsmöjligheterna. Besittaren är också den som har möjlighet att minimera skaderiskerna. Min förhoppning är alltså att HD vid nästa tillfälle gör en ändring i den praxis som för närvarande får anses gälla.

---

⁴ NJA 1983 s 617, NJA 1999 s 197.

Förord

Jag skulle vilja tacka min handledare Eva Lindell-Frantz för den hjälp och uppmuntran som behövts för att skriva den här uppsatsen.

Förkortningar

HB	Handelsbalken
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop	Proposition

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Utgångspunkten i svensk skadeståndsrätt är ett culpaansvar. Den som av oaktsamhet vållar en skada skall ersätta denna. Det vanliga är att den skadelidande har bevisbördan för sitt påstående om att någon annans oaktsamhet orsakat skadan. D.v.s. den skadelidande måste styrka att skadevållarens oaktsamhet orsakat skadan. I vissa situationer, reglerade i antingen lag eller praxis, har dock bevisbördan kastats om. Den som omhändertagit annans egendom har i dessa fall underkastats ett presumtionsansvar.

Presumtionsansvaret innebär att besittaren ansvarar för skador som drabbar egendomen medan den är i hans besittning såvida han inte kan visa att skadan inträffat utan hans vållande. Det är alltså en omkastning av bevisbördan. Domstolen har att utgå från att besittaren varit vårdslös och att hans vårdslöshet orsakat skadan. Om alla omständigheter kring en skada blir fullt utredda så leder ett presumtionsansvar och ett normalt culpaansvar utan omkastad bevisbörda till samma slut⁵. Ett presumtionsansvar innebär alltså i princip ingen skärpning av aktsamhetskravet⁶. Men så fort vårdslösheten eller orsakssambandet med skadan inte är fullt utrett så kan presumtionsansvaret få betydelse för utgången i målet.

Som argument för den bevisbördeomkastning som presumtionsansvaret innebär brukar i huvudsak anges att besittaren generellt är den som haft bäst möjlighet att förhindra skadan och att det när skadan väl har inträffat är enklare för besittaren än ägaren att utreda skadeorsaken.

Presumtionsansvar är inte en egen form av skadestånd utan en bevisbörderegulering som kastar om bevisbördan oavsett vilket aktsamhetskrav som gäller för den materiella rätten till skadestånd. Presumtionsansvaret återfinns i många olika typer av situationer och kan därför se lite olika ut beroende på de faktiska förhållandena.

I praxis har tillämpningsområdet för presumtionsansvaret begränsats i vissa situationer där det ansetts slå för hårt mot den som har bevisbördan.⁷ Ett annat sätt att lösa detta problem är att sänka beviskravet för besittaren. Det är av praktiskt stor betydelse för alla typer av situationer där

---

⁵ Se t.ex. NJA 1996 s 564 på sidan 572 där HD konstaterar att då händelseförloppet kunnat klarläggas saknas anledning att ta ställning till om svaranden är underkastad ett presumtionsansvar.

⁶ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom ur Festskrift till Henrik Hessler, s 3.

⁷ NJA 1983 s 617 vilket senare preciserades i NJA 1999 s 197.

presumtionsansvaret är tillämpligt vilket beviskrav som uppställs för brytande av presumptionen. Ett presumtionsansvar med ett lågt beviskrav kan i praktiken ligga nära ett fall där överviktsprincipen tillämpas medan ett presumtionsansvar med ett högt beviskrav ibland i praktiken kan likna ett strikt ansvar. I praktiken kan alltså frågan om vilket beviskrav som tillämpas vara av lika stor betydelse som frågan om bevisbördan ligger på kändanden eller svaranden.

I de fall där presumtionsansvaret finns angivet i lagtext kan det diskuteras om ordvalet i lagtexten skall anses ha avgörande betydelse för beviskravet. Att lagstiftaren använder ord som ”visar” eller ”styrker” behöver inte nödvändigtvis tolkas som att lagstiftaren tagit ställning till vilket beviskrav som skall tillämpas utan bara ett uttryck för vem som har bevisbördan.

I äldre rättsfall uttrycks presumtionsansvaret som ett krav på besittaren att ”visa” eller ”styrka” att han inte vållat skadan. En del av dessa äldre rättsfall härrör från tiden innan vi hade fri bevisprövning. För att bryta presumptionen krävdes då att besittaren presterade ”fullt bevis” vilket kunde vara två samstämmiga vittnesmål från två ojäviga vittnen. Hur detta äldre beviskrav skall omsättas till ett modernt beviskrav under den fria bevisprövningen är inte säkert.⁸ I de nyare rättsfallen har HD i vissa fall använt andra formuleringar för att beskriva beviskravet. Frågan är om detta innebär en verklig förändring i beviskravet eller bara en språklig förändring.

1.2 Syfte och avgränsningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka praxis avseende presumtionsansvaret vid skada på omhänderthavd egendom. Främst vilka beviskrav som ställs upp för brytande av presumptionen och hur tillämpningsområdet för presumtionsansvaret har begränsats.

Presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom är ett ämne som kan sägas tillhöra både skadeståndsrätten och processrätten. Frågor om bevisbörda tillhör processrätten medan själva den materiella rätten om ersättning för skada är skadeståndsrätt. Jag kommer dock av utrymmesskäl inte att behandla frågor om bevisbörda i allmänhet såvida de inte har direkt relevans för diskussionen om presumtionsansvaret. På samma vis kommer jag endast att behandla skadeståndsrättsliga regler och principer i den mån de har betydelse för förståelsen av behandlingen av presumtionsansvaret.

Det här examensarbetet behandlar presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom och kommer inte att behandla andra fall av omkastad bevisbörda.

---

⁸ Ekelöf, Per Olof, Rättegång IV, 6:e upplagan, s 69 f.

1.3 Metod och material

Uppsatsen bygger på en genomgång av det fåtal rättsfall som behandlar presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom samt de kommentarer till dessa fall som finns i doktrinen. Tolkning av rättsfallen bygger på sedvanlig juridisk metod.

De rättsfall som jag använder mig av i uppsatsen har jag funnit genom sökningar i de databaser som finns på Juridicum och genom hänvisningar från doktrinen. När det gäller hänvisningar från doktrinen är det framförallt Agells ”Om presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom”⁹ och Sundbergs ”Om ansvaret för fel i lejt gods”¹⁰ jag använt mig av.

För att kunna genomföra analysen och tala om en eventuell framtida utveckling av presumtionsansvaret vid skada på omhänderthavd egendom har jag studerat en del processrättslig litteratur.

1.4 Disposition

Uppsatsen behandlar två huvudområden. Det första är *vilket beviskrav* som uppställs för brytande av presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom. Det andra är *begränsningen av tillämpningsområdet* för presumtionsansvaret. Innan dessa specifika frågor behandlas ges en allmän presentation av presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom. Efter detta presenteras två avsnitt som skall underlätta förståelsen av resonemangen kring presumtionsansvaret. Det är ett avsnitt om bevisbörderegler och ett avsnitt om åberopsbörda.

1.5 Terminologi och olika avtalstyper

Presumtionsansvaret aktualiseras i så skiftande situationer och med så många olika typer av parter inblandade att det kan vara svårt att jämföra de olika fallen utan att missförstånd uppstår. För att förenkla för läsaren (och i viss mån för författaren) kommer jag därför att använda en sammanfattande terminologi. Termen *besittaren* kommer att användas som beteckning för den part som har den omhänderthavda egendomen hos sig oavsett vilket rättsförhållande som ligger till grund för besittningen. Termen *besittaren* kommer alltså att ersätta termer såsom staten, tränaren, låntagaren, hyresgästen, reparatören osv. På samma vis kommer termen *ägaren* att genomgående användas för att beteckna ägaren eller rättighetsinnehavaren till den egendom som skadats.

---

⁹ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, Stockholm 1985.

¹⁰ Sundberg, Jacob W. F., Om ansvaret för fel i lejt gods, Stockholm 1966.

Normalt så ger inte de olika uttrycken för den egendom som har skadats medan den omhänderhafts av besittaren upphov till någon förvirring. Därför har jag valt att inte använda en gemensam term för den skadade egendomen medan jag diskuterar specifika rättsfall. I de delar av uppsatsen där jag för en allmän diskussion utan anknytning till något specifikt rättsfall kommer jag dock att använda termerna den *omhänderhavda egendomen* eller den *skadade egendomen*. Termen används då som gemensam benämning för en rad andra termer såsom: den förhyrda egendomen, den med kvarstad belagda egendomen, den lånade egendomen, den med hyresrätt innehavda egendomen, den för reparation inlämnade egendomen, den för träning omhändertagna egendomen etc.

2 Allmänt om presumtionsansvar vid skada på omhänderhavd egendom

Huvudregeln i svensk skadeståndsrätt är ett culpaansvar med en rak bevisbörda. Den som fått sin egendom skadad måste alltså bevisa att skadegöraren varit oaktsam och att denna oaktsamhet orsakat skadan.¹¹

Ibland kan det hända att bevisbördan i culpaansvaret kastats om så att det är skadegöraren som måste bevisa att han inte vållat skadan för att undgå skadeståndsansvar. Just så ligger det till med presumtionsansvaret vid skada på omhänderhavd egendom. Presumtionsansvaret vid skada på omhänderhavd egendom är alltså en bevisbörderegeln. Besittaren blir skadeståndsskyldig för skada på den omhänderhavda egendomen om han inte kan visa att han inte vållat skadan.

För att läsaren skall förstå vad vi talar om här skall jag nämna några exempel på situationer där besittaren är underkastad presumtionsansvar för skada på omhänderhavd egendom:

Exempel 1. Ett företag lämnar in sina datorer för reparation. Datorerna skadas medan de befinner sig hos datorreparatören. I en framtida tvist kommer datorreparatören som besittaren av den skadade egendomen att behöva visa att han inte varit oaktsam eller att oaktsamheten inte orsakat skadan för att undgå skadeståndsansvar. (Om det istället hade varit en konsument som lämnat in sin dator för reparation så hade presumtionsansvar varit tillämpligt enligt Konsumenttjänstlagen 31 eller 32 §§.)

Exempel 2. En person har underlåtit att betala sina skulder och slutligen kommer kronofogden besök och mäter ut personens TV och tar den i förvar. Personen betalar sin skuld till kronofogdemyndigheten men hans TV har skadats under tiden den befann sig hos kronofogdemyndigheten. Nu har kronofogdemyndigheten bevisbördan för att skadan inte orsakats av deras oaktsamhet. I det här fallet gäller presumtionsansvar enligt praxis.¹²

Besittarens möjlighet att undgå skadeståndsansvar är helt beroende av vilket krav som ställs på den bevisning som besittaren måste prestera för brytande av den presumtion som ett presumtionsansvar innebär.

Aktsamhetskravet för besittaren är fortfarande ett culpaansvar (oaktsamhet, vårdslöshet) men domstolen har att utgå ifrån att det förelegat oaktsamhet

---

¹¹ Hellner, Jan, Skadeståndsrätt, Sjätte upplagan, s 145 ; se även Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhänderhavd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 1.

¹² NJA 1989 s 191 Skada på en med kvarstad belagd segelbåt.

och att denna oaktsamhet orsakat skadan. Detta innebär att det bara är om omständigheterna inte blir utredda som ett presumtionsansvar kan leda till ett annat slut än ett motsvarande culpaansvar med rak bevisbörda.

När det gäller presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom så består presumptionen av två antaganden som besittaren kan motbevisa för att undgå skadeståndsansvar. Det första antagandet är att han varit vårdslös och det andra att hans vårdslöshet orsakat skadan. Det räcker med att besittaren motbevisar ett av antagandena för att presumptionen skall anses bruten.¹³ Vilket antagande som är lättast att motbevisa går inte att säga generellt. Ofta kan samma omständigheter ha betydelse både för antagandet om oaktsamhet och antagandet om orsakande. Är beviskravet detsamma för motbevisandet av båda dessa antaganden eller kan besittaren medges en bevislättning för något av antagandena? Denna fråga kommer att diskuteras i kapitlet om beviskravet i presumtionsansvaret.

Presumtionsansvaret vid skada på omhändertagd egendom kan antingen vara reglerat i lag eller ha tillkommit genom praxis. De situationer där presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom tillämpas kan skilja sig mycket åt. Det kan vara antingen utomobligatoriska förhållanden eller kontraktsförhållanden, det kan gälla myndighetsutövning eller konsumentförhållanden.

Eftersom presumtionsansvar kan bli tillämpligt både i inom- och utomobligatoriska förhållanden skall jag kort beröra skillnaderna mellan skadeståndsrätt i utomobligatoriska förhållanden och skadeståndsrätt i kontraktsförhållanden. Skillnaderna kan ha betydelse för vilka skador som kan ersättas och om det är möjligt att avtala bort presumtionsansvaret.

2.1 Förhållandet mellan utomobligatoriskt och kontraktuellt skadestånd

Presumtionsansvaret vid skada på omhändertagd egendom kan bli tillämpligt både i inom- och utomobligatoriska förhållanden. Jag skall här diskutera förhållandet mellan de två typerna av skadestånd. Utomobligatoriskt skadestånd regleras i huvudsak i Skadeståndslagen. Skadeståndslagens tillämpningsområde regleras i 1 kap 1 §

”I denna lag meddelade bestämmelser om skadestånd tillämpas, om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden.”

Skadeståndslagen är alltså principiellt tillämplig även i kontraktsförhållanden. Lagen är dock dispositiv både i förhållande till vad

---

¹³ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 18.

som reglerats i avtalet och till dispositiva kontraktsrättsliga regler. Den yttre gränsen för möjligheten att avtala bort skadeståndslagens regler bestäms av tillämpningsområdena för andra indispositiva lagar.¹⁴

Det finns inte någon klar skiljelinje mellan utomobligatoriskt och kontraktuellt skadestånd. Skadeståndslagen kan vara tillämplig på skadeståndsanspråk mellan parter till ett kontrakt. Omvänt så kan kontraktsförhållandet mellan två parter inverka på tillämpningen av skadeståndslagen.¹⁵

En viktig skillnad mellan inom- och utomobligatoriskt skadestånd är möjligheten att få ersättning för ren förmögenhetsskada. I kontraktsförhållanden är culpa vid uppfyllandet av avtalsförpliktelser tillräckligt för att skadestånd för ren förmögenhetsskada skall utgå. I utomobligatoriska förhållanden utgår ersättning för ren förmögenhetsskada i princip bara när skadan uppkommit genom brottslig handling. Det är dock svårt att se hur det skulle kunna uppkomma ren förmögenhetsskada när det rör sig om presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom. Själva definitionen på ren förmögenhetsskada är ju att det skall vara förmögenhetsskada utan samband med sak- eller personskada.

När det gäller det kontraktsrättsliga skadeståndet är det viktigt att notera att bevisbördans placering normalt är något som parterna till ett avtal själva råder över. De kan med andra ord välja att avtala bort presumtionsansvaret eller modifiera det så att det passar deras avtalsituation. I några fall är dock presumtionsansvaret del av indispositiv rätt och kan därmed inte avtalas bort. Detta gäller t.ex. fall då Konsumenttjänstlagen är tillämplig på avtal mellan näringsidkare och enskild.

När det gäller presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom kan frågan om det är ett utomobligatoriskt eller kontraktuellt förhållande avgöra om det funnits möjligheter att reglera bevisbördefrågan i avtal. Det som begränsar denna rätt är eventuell indispositiv rätt på området.

2.2 Konsumentförhållanden

Ett exempel på ett lagreglerat presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom finns i Konsumenttjänstlagen. Det rör sig här om indispositiv rätt som är tvingande till förmån för konsumenten. Till skillnad mot HB 11:1 och HB 12:2 är Konsumenttjänstlagen en modern lagstiftningsprodukt. Därför kan det trots att det är en speciallag med konsumentskydd som ett av sina huvudsyften vara av allmänt intresse att se hur presumtionsansvaret reglerats där.

---

¹⁴ Hellner, Jan, Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, 6:e upplagan, s 85, 87.

¹⁵ Hellner, Jan, Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, 6:e upplagan, s 85.

Konsumenttjänstlagen gäller enligt sin 1 § avtal om tjänster som näringsidkare i sin yrkesmässiga verksamhet utför åt konsumenter huvudsakligen för enskilt ändamål i fall då tjänsten avser

1. arbete på lösa saker, dock ej behandling av levande djur,
2. arbete på fast egendom, på byggnader eller andra anläggningar på mark eller i vatten eller på andra fasta saker,
3. förvaring av lösa saker, dock ej förvaring av levande djur.

Lagen utgör tvingande rätt till förmån för konsumenten (3 § Konsumenttjänstlagen). Bevisbördans placering vid skada på egendom som befinner sig hos besittaren (näringsidkaren) regleras på två olika ställen i Konsumenttjänstlagen. I 31 § 4 st regleras bevisbördans placering vid skada som orsakats av fel i utförandet av tjänsten och i 32 § regleras bevisbördans placering vid skada som inte har direkt samband med fel i utförandet av tjänsten.

Skada på föremålet för tjänsten, vilken orsakats av fel i tjänsten, svarar näringsidkaren för om han inte kan visa att orsaken till skadan legat utanför hans kontroll och han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med den vid avtalets ingående (31 § 4 st Konsumenttjänstlagen)¹⁶.

När det gäller skador på egendom i näringsidkarens besittning som inte har orsakats av fel i tjänstens utförande gäller ett vanligt presumtionsansvar där besittaren blir skyldig att ersätta skadan om han inte kan visa att skadan inte beror på försummelse av honom eller någon som han anlitat för att utföra tjänsten (32 § Konsumenttjänstlagen).¹⁷

Konsumenttjänstlagens har konsumentskydd som ett av sina huvudsyften. Utgångspunkten är med andra ord att det rör sig om förhållanden mellan en starkare och en svagare part och att ena parten har specialkunskaper som den andra parten saknar. Försiktighet är därför påkallat när dessa regler används för att dra slutsatser om tillämpningsområdet för presumtionsansvaret utanför Konsumenttjänstlagens tillämpningsområde.

Konsumentskyddsaspekten kan även komma att påverka frågan om var bevisbördepunkten bör placeras när det gäller fall där Konsumenttjänstlagen är tillämplig. Som kommer att framgå längre fram i den här uppsatsen har HD i nyare praxis valt att sänka beviskravet för besittaren under vissa speciella förhållanden. Det är dock tveksamt om detta lägre beviskrav skulle kunna tillämpas när den skadelidande är en konsument. Lagen har ju tillkommit för att förstärka skyddet för konsumenter i relation till näringsidkare, ett förhållande som typiskt sett består av en svagare part och en starkare part med specialkunskaper. Det skulle strida mot hela syftet med konsumentskyddet i Konsumenttjänstlagen att då ge en bevislättning för näringsidkaren.

---

¹⁶ Prop 1984/85:110 s 78 ff, 267 ff.

¹⁷ Prop 1984/85:110 s 85 ff, 279 ff.

Även om det inte skall ses som absolut uteslutet att tillämpa en lindring av beviskravet avseende orsakssambandet för näringsidkaren så utgör konsumentskyddet en ytterligare dimension som domstolarna får ta hänsyn till.¹⁸

I kommersiella förhållanden finns det ingen motsvarighet till Konsumenttjänstlagen som allmänt reglerar presumtionsansvar för tjänster. Istället tillämpas i praxis allmänna principer jämte analogier från olika lagar som reglerar speciella förhållanden (t.ex. HB 11:1 om lån, HB 12:2 om förvaring och Köplagen för köp).

En viktig sak att komma ihåg är att huvudregeln inom avtalsrätten är att det råder avtalsfrihet. Denna frihet omfattar även frågan om bevisbördans placering.¹⁹ Så länge det inte finns tvingande regler (t.ex. Konsumenttjänstlagen) så är det fritt för parterna att själva avtala om hur bevisbördan skall placeras. Det kan undanröja en del av den rättsosäkerhet som kan råda på området.

---

¹⁸ Se Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertrad egendom ur Festskrift till Henrik Hessler, s 20.

¹⁹ Hellner, Jan, Speciell avtalsrätt II - Kontraktsrätt 1 häftet, 2:a upplagan, s 114 f.

3 Bevisbörderegler

Eftersom presumtionsansvar är en bevisbörderegel så kommer det här kapitlet att behandla bevisbörderegler och de begrepp som jag kommer att använda mig av i kommande kapitel.

Vad en bevisbörderegel är kan i princip beskrivas i en enda mening formulerad ungefär såhär: En bevisbörderegel bestämmer vilken styrka på bevisningen som krävs för att en domstol skall kunna anse ett visst rättsfaktum vara bevisat. Det kan vara ganska svårt att förstå vad denna kortfattade förklaring innebär och det kan därför vara på sin plats med en lite mer ingående förklaring.

3.1 Bevisvärdepunkten

I en rättegång är parterna ofta oense om existensen av ett visst rättsfaktum. Parterna lägger fram bevisning för att styrka eller motbevisa rättsfaktumet. Rätten avgör sedan vid sin bevisvärdering med vilken styrka bevisningen talar för ett visst rättsfaktums existens. På en tänkt skala där ena ändpunkten representerar fullständig visshet om ett rättsfaktums icke-existens och den andra ytterligheten är fullständig visshet om rättsfaktumets existens kan en punkt prickas in som motsvarar den styrka som bevisningen motsvarar. Denna punkt benämns *bevisvärdepunkt*.

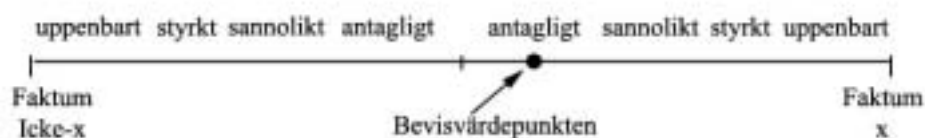

Fig. 1. Skala som illustrerar rättens kunskap om faktum x. En bevisvärdepunkt har prickats in motsvarande rättens bedömning av bevisstyrkan för faktum x existens.

Själva skalan kan illustreras som i figuren²⁰ ovan. Ändpunkten på högersidan illustrerar fullständig kunskap om att faktum x föreligger. Ändpunkten till vänster representerar fullständig kunskap om att faktum x inte föreligger. I verkligheten kan fullständig visshet aldrig uppnås varför bevisvärdepunkten alltid kommer att ligga någonstans mellan dessa ändpunkter. I princip finns tre olika huvudpositioner som bevisvärdepunkten kan befinna sig i. Antingen talar bevisstyrkan för att det är troligare att faktum x föreligger än att det inte föreligger. Detta illustreras av att

²⁰ Figuren bygger på den figur som Bolding presenterar i sin avhandling *Bevisbördan och den juridiska tekniken 1951* men med den förändringen att jag valt att även inkludera graden "styrkt" på skalan mellan sannolikt och uppenbart.

bevisvärdepunkten placeras någonstans på den högra sidan av skalan. Det andra alternativet är att bevisningen talar för att det är troligare att faktum x icke föreligger än att det föreligger. Bevisvärdepunkten placeras i detta fall på den vänstra sidan av skalan. Det tredje och sista alternativet är att bevisningen för och emot faktum x:s existens har exakt samma styrka och bevisvärdepunkten därför skall placeras mitt på skalan. Ett specialfall av det tredje alternativet är att det helt saknas bevisning angående faktum x.

3.2 Bevisbördepunkten

När bevisvärdepunkten prickats in är nästa fråga om denna bevisstyrka är tillräcklig för att anse ett visst rättsfaktum bevisat. En domstol kan inte vägra att döma för att bevisningen inte är klar och entydig. En domstol måste döma och därför krävs det att domstolen bestämmer om ett visst rättsfaktum skall anses bevisat eller ej och dömer därefter. Det är här bevisbörderegler kommer in. Bevisbördereglerna säger hur stark bevisningen i ett mål måste vara för att rätten skall kunna anse ett rättsfaktum vara bevisat och därmed kunna lägga det till grund för en dom. Detta kan illustreras genom att pricka in en *bevisbördepunkt*²¹ på samma skala som tidigare.

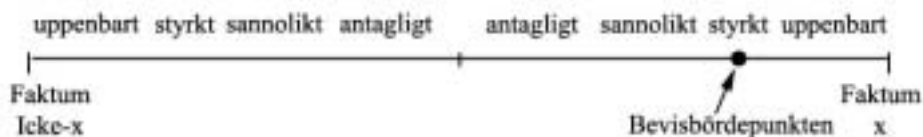

Fig. 2. Skala som illustrerar rättens kunskap om faktum x. En bevisbördepunkt har prickats in motsvarande rättens krav på bevisstyrkan för att faktum x existens skall kunna anses bevisad och därmed kunna läggas till grund för en dom.

Har det i ett mål utretts med nästintill fullständig visshet om ett rättsfaktum existerar eller ej så uppstår inga bevisbördeproblem. Detsamma gäller då frågan är ostridig mellan parter i ett dispositivt mål.²² Men så fort bevisvärdepunkten ligger någonstans mellan ändpunkterna på skalan så måste rätten ta ställning till om bevisning är tillräcklig för att anse rättsfaktumet bevisat. Den punkt på skalan som visar vilket beviskrav som ställs är alltså *bevisbördepunkten*. Bevisbördepunkten är som en delare som delar upp olika bevisvärdepunkter och hänför dem till antingen höger eller vänster ändpunkt. Om bevisvärdepunkten befinner sig på eller till höger om bevisbördepunkten skall rätten anse faktum x bevisat och låta detta faktum ligga till grund för sin dom. Om bevisvärdepunkten befinner sig till vänster

²¹ Ekelöf, Per Olof, Rättegång IV, 6:e upplagan, s 78.

²² Beteckningarna är hämtade från litteraturen se t.ex. Ekelöf, Per Olof, Rättegång IV, 6:e upplagan, s 76 f och Bolding, Per Olof, Bevisbörda och beviskrav, Lund 1983, s 9.

om bevisbördepunkten så skall rätten inte anse faktum x bevisat och skall därmed istället grunda sin dom på faktumet icke-x.

3.3 Bevisbörderegler - ett exempel

Ett exempel kan kanske klargöra det hela. Käranden A kräver svaranden B på betalning för en skuld. B invänder att han redan betalt skulden. A bestrider att B har betalt. Det tvistiga faktumet är alltså betalningen. Bevisbördan ligger i dessa fall på gäldenären. Det är alltså svaranden B som har att bevisa att han betalat skulden.

Efter bevisvärderingen kommer rätten fram till att bevisvärdepunkten bör placeras en bit in på den högra sidan av skalan då bevisningen gjort det antagligt att betalning skett. Det framstår alltså som troligare att skulden har betalats än att den inte betalats. För rätten gäller det nu att bestämma var på skalan som bevisbördepunkten skall placeras för en betalningsinvändning. I det här exemplet så finner rätten kanske att bevisbördepunkten för en betalningsinvändning enligt praxis skall placeras vid styrkt på högersidan av skalan.

Fig. 3. Skala som illustrerar rättens kunskap om betalning. Bevisvärdepunkten motsvarar rättens bedömning av bevisstyrkan för att betalning skett. Bevisbördepunkten motsvarar rättens krav på bevisstyrkan för att kunna anse betalningen bevisad.

Som jag nämnt tidigare i det här kapitlet så fungerar bevisbördepunkten som en delare. Bevisvärdepunkten befinner sig här till vänster om bevisbördepunkten varför rätten har att utgå från att betalning inte kan anses bevisad. Svaranden har med andra ord inte uppfyllt sin bevisbörda avseende betalning. Ett annat sätt att uttrycka samma sak är att beviskravet var högre ställt än vad svaranden lyckades bevisa. Rätten har att utgå ifrån att faktum icke-betalning föreligger.

3.4 Bevisbördepunktens placering

Bevisbörderegler sätter alltså upp en bevisbördepunkt på skalan som säger hur stark bevisning som behövs för att anse ett faktum bevisat. Frågan som lätt infinner sig är varför inte bevisbördepunkten alltid placeras i mitten på skalan. I exemplet ovan kan frågan ställas varför rätten inte anser betalning bevisad när bevisningen talar för att det är troligare att betalning skett än att

den inte skett? Vore det inte rimligare att rätten utgår ifrån det som är troligast istället för att sätta upp högre krav på bevisningen?

Det finns en mängd argument för att i olika situationer placera bevisbördepunkten på andra ställen än i mitten på skalan. För att visa några av de frågeställningar som kan aktualiseras skall jag här ge några av de argument som är tillämpliga på exemplet med betalningsinvändningen ovan.

Det första argumentet hänför sig till vilka bevismöjligheter parterna har. Hur bevisar käranden att betalning inte skett? Skall han redogöra för allt som svaranden tagit sig för under tiden sedan skulden uppkom? Skall käranden försöka göra en totalredovisning av alla sina tillgångar för att visa att hans förmögenhetsmassa inte ökat? Det är i princip omöjligt för käranden att bevisa att svaranden inte betalat. Ett tänkbart alternativ är dock för käranden att åberopa att svaranden inte har ett kvitto på att denne betalt. Vad det faktum att svaranden inte har kvar något kvitto på sin betalning av skulden har för bevisvärde för att betalning inte skett låter jag vara osagt.

Det andra argumentet hänför sig till den materiella regelns genomslag i samhällslivet.²³ Enligt detta argument skall bevisbördepunktens placering medverka till att den materiella regeln får maximalt genomslag i samhällslivet. Detta ändamål anses då till och med viktigare än att materiell riktighet uppnås i så många fall som möjligt. Med bevisbördepunkten i mitten på skalan skulle det vara mycket svårt för en borgenär att motbevisa ett påstående från gäldenären att han betalt sin skuld. Borgenärer i allmänhet skulle riskera att inte få tillbaka sina pengar vilket skulle leda till att mycket få lån skulle ges. Detta skulle givetvis hämma affärslivet på ett mycket kraftigt sätt. Dessutom skulle det leda till att kostnaderna för att driva processer skulle öka då borgenärerna skulle vara tvungna att presentera omfattande bevisning för att försöka visa att gäldenären inte betalt. Det skulle till och med kunna ifrågasättas om det är rimligt att ha en regel om att skulder skall betalas om det inte är praktiskt möjligt att genomdriva den rätten i en domstol. Som vi ser så skulle en placering av bevisbördepunkten i mitten på skalan medföra en rad problem.²⁴

Frågan är då om inte andra placeringar av bevisbördepunkten också skapar problem. Om vi nu återgår till exemplets placering av bevisbördepunkten vid ”styrkt” på högersidan av skalan så skall vi undersöka vilka argument vi kan finna mot en sådan placering.

Hur kan en gäldenär bevisa att han betalt skulden? Normalt är det ganska enkelt. Allt han behöver göra är att förete ett kvitto på betalningen. Ett kvitto signerat av borgenären som säger att skulden är reglerad bör i normalfallet räcka för att bevisa att betalning skett. Det är med andra ord ganska enkelt för gäldenären att säkra bevisning om sin betalning genom att begära ett

---

²³ Ekelöf, Per Olof, Rättegång IV, 6:e upplagan, s 88 f.

²⁴ Ekelöf, Per Olof, Rättegång IV, 6:e upplagan, s 91 f.

kvitto på betalningen. På samma vis är det sedan enkelt att med kvittot i sin hand bestrida borgenärens krav om betalning i en eventuell process.

Men om gäldenären av någon anledning inte har ett kvitto på sin betalning antingen för att det förkommit eller för att kvitto aldrig skrevs vid betalningen? Då får gäldenären försöka bevisa att han betalt genom annan bevisning. Det kan finnas vittnen till betalningen, borgenären kan ha satt in exakt samma belopp på banken samma dag o.s.v. Det är möjligt att gäldenären med den här typen av bevisning trots allt kan prestera bevisning som leder till att rätten finner det styrkt att betalning skett. Det finns dock en stor risk för att den här typen av bevisning inte räcker för att placera bevisvärdepunkten vid ”styrkt” på högersidan av skalan. Då riskerar gäldenären att få betala ytterligare en gång. Det kan verka som en sträng tillämpning av rätten att låta en gäldenär betala en skuld trots att bevisningen säger att det t.ex. är sannolikt att betalning redan skett. Detta verkar dock som incitament för gäldenärer att säkra bevisning genom att kräva kvitto vid betalning. Det är ett enkelt sätt att säkra bevisning i jämförelse med vad en borgenär skulle behöva göra för att säkra bevisning om att betalning inte skett.

Denna stränghet mot gäldenären kanske får ses som ett nödvändigt ont för att ge tillräckligt genomslag åt reglerna om att skulder skall betalas. Med beviskravet ”styrkt” har alltså hänsynen till ett fungerande creditsystem fått företräde framför principer om att uppnå materiell rättvisa i så många fall som möjligt.

Efter att ha behandlat grunderna för bevisbörderegler och deras funktion så skall jag även nämna en del om åberopsbördan. Åberopsbördan gäller frågan om vad domstolen får ta hänsyn till och lägga till grund för sin dom.

4 Åberopsbördan

En fråga som är nära sammanlänkad med bevisbördefrågan är frågan om vem som har åberopsbördan för de omständigheter som skall ligga till grund för domen. I dispositiva tvistemål är det parterna som råder över processen enligt RB 17:3 p.2. Detta innebär att domstolen inte får grunda sin dom på omständighet som inte åberopats av någon av parterna. Frågan är vem av parterna som har åberopsbördan för vilka omständigheter.

I en uppsats som behandlar bevisbörda bör frågan om fördelningen av åberopsbördan beröras om än kortfattat. Därför skall jag kortfattat redogöra för några åsikter om åberopsbördan i presumtionsansvarfall hämtade från doktrinen.

Det är inte alltid självklart att den som har bevisbördan för en omständighet också har åberopsbördan för densamma. Det finns olika idéer om hur åberopsbördan bör fördelas mellan parterna i dispositiva tvistemål. En av aspekterna kan vara att fördela åberopsbördan mellan parterna så att processmaterialet begränsas. Boman förespråkar att begränsningen av processmaterialet skall gälla som huvudprincip vid fördelning av åberopsbördan. I mål rörande presumtionsansvar har Boman diskuterat en uppdelning av åberopsbördan. Besittaren skulle därvid ha åberopsbördan för skadeorsaken medan ägaren skulle åläggas åberopsbördan för vårdslöshet. Rationaliteten i denna uppdelning ligger i att medan besittaren ofta har de bästa möjligheterna att utreda skadeorsaken så kan mängden av tänkbara former av vårdslöshet som besittaren måste motbevisa bli oöverskådligt. Det skulle då istället åligga ägaren att åberopa att besittaren varit vårdslös i något specifikt hänseende. Därmed skulle mängden av tänkbara former av vårdslöshet som besittaren måste motbevisa kunna inskränkas. Bomans slutsats blir dock att ägarens ställning, med sämre förutsättningar till insyn i händelseförloppet, bör tillmätas större vikt än principen att begränsa processmaterialet. Boman föreslår därför att även åberopsbördan avseende vårdslösheten bör åvila besittaren.²⁵

Ekelöf tar också fasta på principen att begränsa processmaterialet. Ekelöf väljer att dela upp åberopsbördan mellan ägaren och besittaren så att besittaren har åberopsbördan för skadeorsaken medan ägaren har åberopsbördan för på vilket sätt besittaren har varit vårdslös. Därmed anser Ekelöf att mängden tänkbara omständigheter som besittaren måste motbevisa för att uppfylla sin bevisbörda minskas.²⁶

Agells åsikt i frågan går i linje med Bomans slutsatser. Syftet med bevisbörderegeln är ju att den part som teoretiskt sett har bäst utredningsmöjligheter skall ha bevisbördan. Detta syfte skulle undergrävas

²⁵ Boman, Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål, 1964, s 198 ff.

²⁶ Ekelöf, Rättegång V, 5:e upplagan, s 24.

om ägaren ålades åberopsbördan för vilka skeenden som skulle kunna bli aktuella i tvisten. Agell anser att farhågorna att processen skall svälla på ett orimligt sätt är överdrivna. Presumtionsansvarets samband mellan vårdslösheten och orsakssambandet begränsar antalet tänkbara alternativ som en besittare måste motbevisa. Agell påpekar vidare att det inte krävs att besittaren motbevisar alla tänkbara alternativ. Det bör räcka att besittaren visar att ett alternativ som inte beror på hans oaktsamhet är klart mera sannolikt än möjligheten att han vållat skadan.²⁷

Efter en genomgång av doktrinen skulle jag vilja ansluta mig till Agells och Bomans förslag till hur åberopsbördan skall fördelas. Att lägga åberopsbördan för vilka typer av oaktsamheter som kan bli aktuella på ägaren skulle motverka hela idén med omvänd bevisbörda. Hänsynen till ägarens situation med sämre insyn bör tillmätas större betydelse än principen att processmaterialet skall begränsas. Precis som Agell påpekar så är nog rädslan för att processmaterialet kommer att växa överdriven. Tanken att besittaren skulle behöva motbevisa ett otal tänkbara oaktsamheter och händelseförlopp för att bryta presumtionen är inte realistisk. I praktiken är ju besittarens bästa möjlighet istället att styrka att skadan orsakats av en olycka.

---

²⁷ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertävd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 24.

5 Beviskravet i presumtionsansvaret

Efter dessa förberedande kapitel skall nu beviskravet i presumtionsansvaret granskas. Den som är underkastad ett presumtionsansvar kan bryta presumptionen genom att visa att han inte varit vårdslös eller genom att visa att hans eventuella vårdslöshet inte orsakat skadan. Besittaren behöver alltså bara bryta ett av dessa två antaganden²⁸, vilket spelar ingen roll. Han kan alltså koncentrera sin bevisföring på att bryta antingen vårdslöshetsantagandet eller antagandet om orsakssamband mellan vårdslösheten och skadan. Det går inte generellt att säga vilket av antagandena som är lättast att angripa och ofta kan samma omständigheter få betydelse för båda dessa antaganden.²⁹ Den helt avgörande frågan oavsett vilket angreppssätt som väljs blir bevisbördepunktens placering d.v.s. vilken bevisstyrka som krävs för att bevisbördan skall anses uppfylld och presumptionen bruten.

Ett schema som beskriver bevisstyrkan för faktum x kan precis som i tidigare kapitel illustreras med en skala där ändpunkten till höger beskriver full visshet om existensen av faktum x medan den vänstra ändpunkten beskriver full visshet om att faktum x inte föreligger.

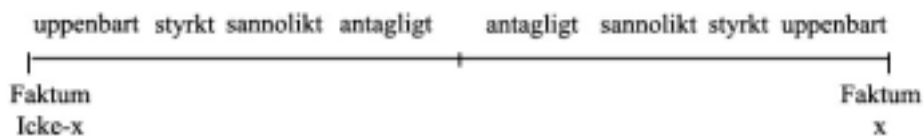

Fig. 4. Skala som illustrerar rättens kunskap om faktum x.

Presumtionsansvaret består som jag nämnt ovan av två antaganden. Det första är att besittaren varit vårdslös och det andra att denna vårdslöshet orsakat skadan. Detta illustreras bäst genom två separata scheman där det ena avser beviskravet för faktumet *vårdslöshet* och det andra illustrerar beviskravet för faktumet *orsakande*.

²⁸ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 17 f.

²⁹ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 18.

Antagandet om vårdslöshet

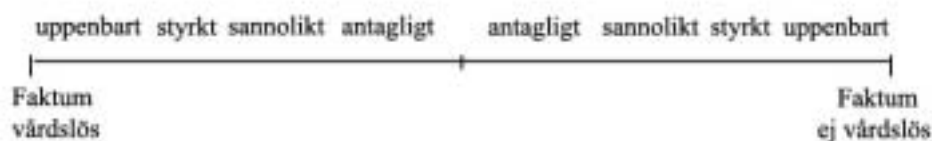

Fig. 5. Skala som illustrerar rättens kunskap om besittarens vårdslöshet.

Jag har här valt att placera faktumet vårdslöshet till vänster och faktumet ej vårdslös till höger på skalan. Det spelar naturligtvis ingen större roll på vilken sida faktum placeras. Jag tycker dock att det ter sig naturligast att starta till vänster med presumtionen om vårdslöshet för att sedan låta besittaren försöka nå upp till bevisbördepunkten på högersidan.

På samma vis har jag i schemat nedan valt att placera faktumet orsakande på vänstersidan och faktumet ej orsakande på högersidan då detta ter sig mest naturligt.

Antagandet om orsakssamband

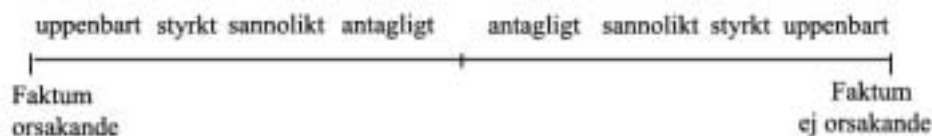

Fig. 6. Skala som illustrerar rättens kunskap om orsakssambandet mellan besittarens vårdslöshet och skadan.

Vad jag skall undersöka i det här kapitlet är alltså var på respektive skala rättspraxis har valt att placera bevisbördepunkten. Antalet rättsfall som behandlar presumtionsansvar är rätt så begränsat. Viss försiktighet är därför påkallad när det gäller vilka slutsatser som kan dras utifrån ett så begränsat material.

Vid en granskning av de få rättsfall som behandlar presumtionsansvar tycks en utveckling kunna skönjas vad gäller bevisbördepunktens placering. Jag skall här redogöra för de få rättsfall som utgör rättspraxis på området.

5.1 Tidigare praxis

I de äldre rättsfallen verkar beviskravet otvetydigt ha varit att besittaren hade att ”styrka” att hans oaktsamhet inte varit orsaken till skadan. Ibland uttrycks samma beviskrav med att besittaren måste ”visa” att hans oaktsamhet inte

varit orsak till skadan. Detta är ett strängt beviskrav som kan beskrivas som ett krav på full bevisning. De äldre rättsfallen är kortfattade och det går inte alltid att urskilja exakt vilken betydelse HD lagt in i uttrycken ”visa” och ”styrka”.

5.1.1 NJA 1900 A 140

Förhyrd pråm lastad med tegel skadas vid grundstötning under bogsering. Besittaren befanns vara underkastad ett presumtionsansvar. Han blev därför skadeståndsskyldig eftersom han ”icke visat, att de under hyrestiden sålunda uppkomna skadorna varit en följd af åtgärder, för hvilka han icke varit pliktig ansvara”.

5.1.2 NJA 1931 s 462

En man som hyrt en pråm som sjunkit hade enligt HovR:s i HD fastställda dom inte lyckats styrka att pråmen sjunkit under sådana omständigheter att han borde vara fri från ansvar.

5.1.3 NJA 1951 s 365

Ett frihamnsaktiebolag ålades att ersätta värdet av brister i ett varuparti eftersom de inte lyckats visa när eller hur bristen uppkommit.

5.1.4 NJA 1953 s 409

En man (besittaren) hade lånat en bil för en resa mellan Värnamo och Stockholm. Under resan körde han i diket och bilen skadades. Besittaren gjorde gällande att dikeskörningen hade berott på att bilen var i dåligt skick och att en spindeltapp hade gått sönder. På verkstaden hade besittaren fått reda på att spindeltappen till bilens högra framhjul hade gått av och att detta berott på ett fel som funnits redan innan olyckan. Dessutom har besittaren och hans hustru, som var med på resan, uppgivit att bilens högra framdel plötsligt fallit ned innan olyckan. Dessa uppgifter skulle sammantaget enligt HD kunna tyda på att dikeskörningen orsakats av brott på spindeltappen. Någon säker slutsats kan dock inte dras. Därefter konstaterar HD att uppgifterna om spindeltappen är andrahandsuppgifter och att det inte kan uteslutas att dikeskörningen orsakat brottet på spindeltappen. Dessutom finner domstolen att vittnesuppgifterna som besittaren och hans hustru lämnar är tämligen vaga och tillkommit på natten efter en långvarig och ansträngande bilfärd. I avsaknad av ett utlåtande av tekniskt sakkunnig kan inte heller bilägarens uppgift om att brott på spindeltappen är oförenligt med besittarens tidigare uppgifter om att bakdelen på bilen svängt ut åt höger lämnas utan avseende. HD anser att besittaren inte lyckats visa att olyckan berott på materialfel hos bilen. Utredningen ger inte heller i övrigt några klara slutsatser om orsaken till olyckan. Besittaren har således inte styrkt att

skadan uppkommit utan hans vållande. Alltså är han ersättningskyldig för skadan på bilen.

Två justitieråd var dock skiljaktiga och tyckte liksom HovR att det ”fanns skäl antaga” att dikeskörningen inte hade berott på besittarens oaktsamhet utan på fel i bilen.

5.2 Sammanfattning av tidigare praxis

I de här rättsfallen har HD alltså funnit att besittaren inte lyckats ”visa” eller ”styrka” att skadan uppkommit utan hans vållande och presumptionen har alltså inte brutits. Även om domskälen är kortfattade så finns det inget som tyder på att uttrycken ”visar” eller ”styrkt” använts i annan betydelse än för att ange ett högt beviskrav.

Den enda antydning om att HD velat nyansera beviskravet är minoritetens domskäl i NJA 1953 s 409. Där ville två justitieråd fria från skadestånd med motiveringen att det fanns ”skäl antaga” att dikeskörningen inte berott på besittarens oaktsamhet utan på fel i bilen. Hur ett sådant uttalande skall tolkas är svårt att avgöra. Det kan innebära att minoriteten velat placera bevisbördepunkten så att besittaren bara behöver göra det antagligt att han inte varit oaktsam. Det är dock osäkert om uttrycket ”skäl antaga” betyder mer än en markering av minoriteten att de velat mildra beviskravet men inte velat ange den exakta placeringen av bevisbördepunkten.³⁰

De refererade fallen antyder alltså att HD haft en formalistisk och sträng syn på det beviskrav som åläggs den som är underkastad presumtionsansvar. Detta gäller inte bara antagandet om vårdslöshet utan även antagandet om orsakssamband mellan oaktsamhet och skadan på den omhändertavda egendomen. Det verkar inte ha tagits någon hänsyn till om det överhuvudtaget varit möjligt att rent tekniskt eller rent faktiskt uppfylla beviskravet ”styrkt” eller ”visat” när det gäller antagandet om orsakssambandet. Det kan i vissa fall ha gjort det nästintill omöjligt för besittaren att uppfylla sin bevisbörda.

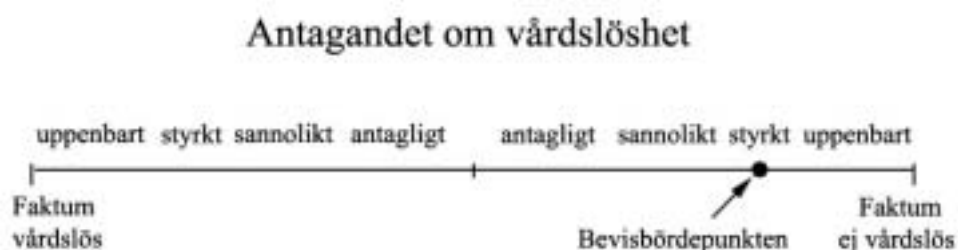
HD säger inte mer än növärdigt. Därför är det svårt att utläsa mer om vad HD kommit fram till i sin bevisvärdering än att bevisvärdepunkten ligger till vänster om bevisbördepunkten som de placerat vid ”styrkt” på skalans högersida. Det gör det svårt att veta om bevisvärdepunkten någon gång varit nära bevisbördepunkten. Det är ju inte helt otänkbart att HD skulle vara mer benägen att mildra beviskravet i fall då bästa tänkbara bevisning presenterats och bevisvärdepunkten ligger nära bevisbördepunkten men inte riktig vid ”styrkt” på högersidan av skalan.

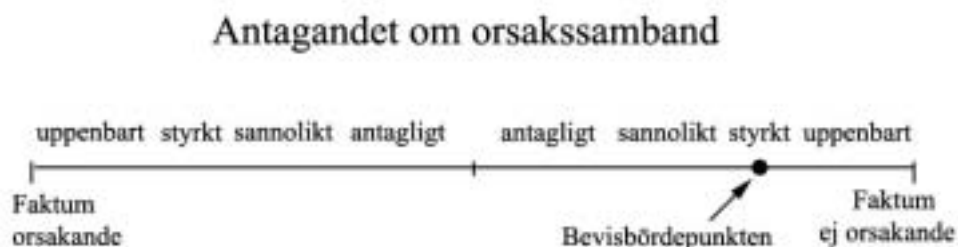
³⁰ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertavd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 6, se även Sundberg, Jacob W. F., Om ansvaret för fel i lejt gods, Stockholm 1966, s 269 ff för en redogörelse för tidigare praxis.

På samma vis är det svårt att veta om HD ansett att beviskraven är desamma för antagandet om vårdslöshet som för antagandet om orsakssambandet mellan vårdslösheten och skadan. Det är ofta svårt att särskilja vilka delar av resonemanget som syftar på vårdslösheten i sig och vilka delar som syftar på orsakssambandet mellan vårdslöshet och skada.

Den enda rimliga tolkningen av de äldre rättsfallen är att HD valt att placera bevisbördepunkten vid ”styrkt” både vad gäller vårdslöshetsantagandet och antagandet om orsakssamband. Med hjälp av de figurer jag använt mig av tidigare kan beviskravet för brytande av presumtionen om vållande i de äldre rättsfallen illustreras enligt figurerna här nedan.

Fig. 7. Skala som illustrerar rättens kunskap om besittarens vårdslöshet. Bevisbördepunkten visar beviskravet för att bryta presumtionen att besittaren varit vårdslös.

Fig. 8. Skala som illustrerar rättens kunskap om orsakssambandet mellan besittarens vårdslöshet och skadan. Bevisbördepunkten visar beviskravet för att bryta presumtionen att besittarens vårdslöshet orsakat skadan.

5.3 Senare praxis

I senare rättspraxis har HD börjat använda sig av olika beviskrav som gör det möjligt att ta hänsyn till de faktiska omständigheterna i varje fall. Viss försiktighet måste tillämpas vid tolkningen av dessa rättsfall eftersom HD inte alltid tydligt klargör vilken typ av ansvar de har tillämpat. I en del av rättsfallen kan det ifrågasättas om det är presumtionsansvar som tillämpats.

5.3.1 NJA 1966 s 18

En travhäst hade enligt avtal omhändertagits av en markägare (besittaren) för betesgång på dennes ägor. Hästen lyckades nattetid ta sig ut ur den hage där den betade och skadades i en trafikolycka och fick avlivas. Parterna var överens om att hästen tagit sig ut på ett ställe där stenvuren som utgjorde en del av inhägnaden kring hagen hade varit nedriven. Det kunde enligt HD inte anses utrett hur eller när stenvuren blivit nedriven. Stenvuren utgjorde när den var hel ett tillräckligt bra stängsel. En av besittarens anställda hade i många år skött tillsynen av hästarna och vittnade att han alltid brukade se till inhägnaderna innan han släppte ut hästarna i hagen. Han brukade dessutom se till inhägnaderna minst en gång i veckan och laga dem om det behövdes. Dessa uppgifter godtogs av HD som konstaterade att tillsyn en gång i veckan är tillräckligt för en stenvur.

HD-majoriteten fann därmed att det ”får antagas att hästen tagit sig ut under förhållanden som inte kan läggas markägaren till last som fel eller försummelse”.

Minoriteten ville döma till skadestånd med formuleringen att besittaren ”icke visat, att hagen hållits inhägnad på betryggande sätt”. De tycks med andra ord ha velat tillämpa ett presumtionsansvar med samma beviskrav som i tidigare praxis där besittaren måste ”styrka” eller ”visa” att han inte varit oaktsam.

Vad HD-majoriteten avsett med formuleringen ”får antagas att hästen tagit sig ut under förhållanden som inte kan läggas markägaren till last” är inte helt klart. En tolkning är att det är ett presumtionsansvar med ett lågt beviskrav. Om uttrycket ”får antagas” skall tolkas som ett uttryck för beviskravet *antagligt* är osäkert. En annan tolkning är att HD-majoriteten kanske försökt undvika att ta ställning till tillämpningen av presumtionsansvar vid skada på levande djur³¹ och därmed medvetet använt andra termer än de som normalt används i samband med presumtionsansvar.

Prejudikatvärdet av ett så här otydligt fall som dessutom avgjordes med röstsiffrorna tre mot två får nog anses begränsat. Möjligen kan det sägas att det är ett förebud om en förändring i HD:s syn på det strikt tillämpade beviskravet vid presumtionsansvar.

5.3.2 NJA 1975 s 657

Målet gällde en hyresgästs ansvar för skada i lägenhet enligt JB 12:24 1 st. Skadan var en spricka i emaljen i ett badkar. Skadan hade uppmärksammas av fastighetsskötaren i samband med att denne reparerade ett element bakom badkarets front. Hyresgästen sade sig inte ha uppmärksammat skadan

---

³¹ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom ur Festskrift till Henrik Hessler, Stockholm 1985, s 7.

tidigare och fastighetsskötaren säger sig inte ha tappat något i badkaret vid reparationen. Frågan var om besittaren (hyresgästen) skulle underkastas ett presumtionsansvar för skador som uppkommit i lägenheten under hyrestiden. HD uttalade att det var fråga om en skada på egendom som typiskt sett inte är åtkomlig för någon annan än besittaren och att skadetypen typiskt sett uppkommer genom oaktsamhet. Utifrån detta formulerar HD regeln att ”skada av nu angivet slag får antagas ha vållats av hyresgästen eller någon för vilken denne är ansvarig, såvida det inte framkommer omständigheter som tyder på att skadan kan ha uppkommit på annat sätt”.

HD lämnade fastighetsägarens talan utan bifall och säger att ”Med hänsyn till skadans art och läge samt omständigheterna i övrigt måste det dock anses som en rimlig möjlighet att skadan kan ha uppkommit på annat sätt än genom vållande av hyresgästen eller någon som denne svarar för”.

Formuleringen skulle kunna tolkas som ett presumtionsansvar med ett lågt beviskrav. Beviskravet skulle vara så lågt att det räcker för besittaren att visa att det finns en rimlig möjlighet att skadan kan ha uppkommit utan hans vållande för att presumptionen skall anses vara bruten.

En annan tolkning skulle vara att HD inte tillämpat egentligt presumtionsansvar. Istället har domstolen utgått från en rak bevisbörda där fastighetsägaren haft bevisbördan för hyresgästens vållande. Samtidigt har omständigheterna i den här typen av fall gjort att det funnits en viss ursprungssannolikhet för att det är besittaren som vållat skadan. Normalt är det bara hyresgästen som har tillgång till badrummet. Detta har i sin tur gjort att vållande kunnat presumeras hos besittaren. Vid en fri bedömning av omständigheterna (med t.ex. fastighetsskötarens arbete i badrummet och möjligheten att han kanske orsakat skadan) har sedan denna presumption ansetts bruten.³²

5.3.3 NJA 1989 s 191

En med kvarstad belagd segelbåt med utrustning förvarades över vintern på ett varv, dit den överlämnats av den omhändertagande myndigheten. Under förvaringen uppkom skador på båtens segel m.m. Staten, som funnits ej ha visat att skadorna inte uppkommit till följd av försummelse vid vården av båten, har förpliktats ersätta ägaren för skadorna.

I den av HD fastställda hovrättsdomen sägs:

”Före tillkomsten av skadeståndslagen hade i rättspraxis utbildats vissa regler om ansvar för skada på gods i tullverkets vård. Ansvarigheten har då grundats på culpa hos tullverket eller tullpersonalen, men bevisbördan är omkastad så att det ålegat tullverket att visa att fel eller försummelse inte

---

³² Denna tolkning återfinns hos Bengtsson, Bertil, Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom, 1985, s 162; Se även Agell, Anders, Presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom ur Festskrift till Henrik Hessler, s 8 f.

förekommit. Detta har inneburit att domstolarna analogiskt har tillämpat de ansvarsregler som gäller ifråga om enskilt förvar eller deposition (se NJA 1950 s 5). Skadeståndslagen tar inte direkt ställning till statens ansvar för skada på omhändertagen egendom. Om avsikten varit att bryta med nyssnämnda praxis borde detta emellertid ha kommit till uttryck i vart fall i lagens förarbeten. Departementschefen har istället i förarbetena uttalat den uppfattningen att det inte kan vara föremål för tvekan att det allmänna skall svara för skada som orsakats genom fel eller försummelse vid vården av omhändertagen egendom samt att som huvudregel bör gälla att det allmänna i hithörande fall skall bära samma presumtionsansvar som enskild depositarie (se Prop 1972:5 s 358 f.).”

Även stat och kommun kan alltså underkastas presumtionsansvar. Det kan bli aktuellt både vid myndighetsutövning och vid vad som närmast kan kallas privaträttslig verksamhet.

I det här fallet var omständigheterna sådana att orsakssambandet mellan oaktsamheten och skadan var okomplicerat. HD finner därför inte att det finns anledning att sänka beviskravet för besittaren. Beviskravet för besittaren som vill bryta presumptionen om att hans oaktsamhet har orsakat skadan är alltså precis som i äldre praxis att han måste ”styrka” att han inte vållat skadan.

5.3.4 NJA 1999 s 197

Målet gällde skada på en travhäst som hade tagits om hand av en tränare (besittaren) för träning och tävling. Hästen skadades medan den befann sig i en 20 x 20 meter stor inhägnad tillsammans med en annan häst. Skadan var så allvarlig att hästen sedermera fick avlivas.

HD kom fram till att besittaren i det här fallet var underkastad presumtionsansvar trots viss begränsning i tillämpningsområdet för presumtionsansvar vid skada på levande djur. Detta kommer att diskuteras närmare i kapitlet om begränsning av tillämpningsområdet för presumtionsansvar.

När det gäller beviskravet har HD i tidigare fall rörande culpaansvar utan omkastad bevisbörda visat att bevissvårigheter kan leda till ett lägre beviskrav³³ avseende orsakssambandet mellan vårdslösheten och skadan. Det har i dessa fall varit fråga om komplicerade orsaksförhållanden där det varit nästan omöjligt att helt styrka vilket skadeförloppet varit eller vilken av flera möjliga orsaker som varit skadeorsak. För att inte rätten till skadestånd skall bli omöjlig att utkräva i verkligheten har HD därför utformat ett lägre beviskrav. Då den som har bevisbördan kunnat visa att den av honom påstådda skadeorsaken framstår som klart mera sannolik än den som

---

³³ Se NJA 1991 s 481 på sidan 485 ff med hänvisning till tidigare rättspraxis: NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622, NJA 1982 s 421, NJA 1984 s 501, NJA 1986 s 3, NJA 1990 s 93.

åberopats av motparten har detta lägre beviskrav godtagits i fall där olika svårutredda skadeorsaker är tänkbara.

När det gäller att sänka beviskravet i fall med omkastad bevisbörda säger HD i det aktuella fallet att:

”Levande djur är särskilt svårskyddad egendom med hänsyn till att många typer av skador kan orsakas av djuret självt genom ett oberäkneligt beteende. Detta måste beroende på omständigheterna kunna inverka på styrkan av det beviskrav som besittaren har att fullgöra för att undgå ersättningsskyldighet”³⁴.

HD:s slutsats i domen är att det var en försumlighet att låta hästarna gå i samma inhägnad och ”att det inte kan anses klart mera sannolikt att skadan orsakats av en ren olyckshändelse än av det förhållandet att de två hästarna vistades i hagen samtidigt”³⁵. Detta visar tydligt hur beviskravet har sänkts. I de tidiga rättsfallen var beviskravet att besittaren var tvungen att ”styrka” eller ”visa” att han inte var vållande till skadan. I det här rättsfallet räcker det med att besittarens påstående är klart mera sannolikt än antagandet om att hans oaktsamhet orsakat skadan.

HD talar överhuvudtaget inte om att sänka beviskravet avseende själva oaktsamheten. Oaktsamheten är ju det klandervärda beteende som är själva utgångspunkten i resonemanget om varför en part skall bli ersättningsskyldig i skadeståndsrätten. Det är alltså bara beviskravet avseende orsakssambandet som mildras.

Beviskravet har utformats så att besittaren måste göra det ”klart mera sannolikt att skadan orsakats av en ren olyckshändelse än av det förhållandet att de två hästarna vistades i hagen samtidigt”. Det är något problematiskt hur detta skall illustreras i det schema över beviskravet för orsakssamband som jag använt mig av tidigare. Vid en första anblick kan det tyckas att det är ett helt relativt begrepp som inte går att överföra till ett absolut värde på en skala.

Vad är då kriterierna för att tillämpa detta lägre beviskrav? I det här rättsfallet anges orsaken till det lägre beviskravet vara att djur är oberäkneliga och kapabla att skada sig själva. Det var med andra ord så stor ursprungssannolikhet att djuren skadat sig själv att beviskravet sänktes för att inte göra bevisbördan alltför betungande för besittaren. Resonemanget verkar en smula märkligt då det faktum att sannolikheten att djuren skadat sig själva är stor i sig borde göra det lättare för besittaren att visa att han inte varit vållande.

---

³⁴ NJA 1999 s 197 sidan 206.

³⁵ NJA 1999 s 197 sidan 208 (referenten hänvisade på sid 205 direkt till det tidigare NJA 1991 s 481).

5.4 Sammanfattning av senare praxis

Antalet rättsfall som behandlar presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom är begränsat och detta gör att viss försiktighet måste iakttas vid en bedömning av rättsläget. Men även vid en återhållsam tolkning av rättsfallen är det tydligt att en utveckling har skett avseende beviskravet för brytande av presumptionen om orsakssamband i presumtionsansvaret vid skada på omhänderthavd egendom.

Början på denna utveckling kan anas redan i NJA 1953 s 409 där minoriteten ville mildra beviskravet. I några efterföljande rättsfall har HD laborerat med alternativ till det tidigare beviskravet (styrkt, visat). Rättsfallen NJA 1966 s 18 (hästen som tog sig ut ur hagen) och NJA 1975 s 657 (skadan i badkaret) är svåra att kategorisera. Det är inte helt uppenbart att HD faktiskt tillämpat presumtionsansvar i dessa fall. Sättet som HD uttrycker sig på lämnar utrymme för andra tolkningar. Det kan mycket väl vara så att HD faktiskt velat undvika att tillämpa presumtionsansvar och därför uttryckt sig i termer som normalt inte används i samband med presumtionsansvar. Jag kan bara spekulera i anledningen till att HD velat undvika att uttryckligen säga att det rörde sig om presumtionsansvar. En tanke kan vara att HD inte varit säker på vilken inriktning man velat att beviskravet i presumtionsansvaret skulle ta och därför velat avvakta med en uttrycklig bedömning av detta.

I NJA 1989 s 191 (skadan på segelbåten) väljer HD att inte sänka beviskravet för besittaren. Besittaren (staten) har inte ”visat” att båten inte skadats till följd av försummelse vid vården av densamma. I det här fallet var orsakssambandet mellan besittarens försummelse och skadan ganska okomplicerat.

En tydlig förändring kommer i NJA 1999 s 197 (hästen som skadas i hagen) där HD valt att tydligt säga att det rör sig om att mildra beviskravet för besittaren i ett fall med presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom. Men samtidigt är HD noggrann med att poängtera de faktiska omständigheter som föranleder det sänkta beviskravet i det här specifika fallet (att levande djur är ofta är särskilt svårskyddad egendom med hänsyn till att många typer av skador kan orsakas av djuret självt genom ett oberäkneligt beteende). Det är med andra ord svårt att dra några generella slutsatser om räckvidden av det här prejudikatet. HD verkar inte vilja skapa en generell sänkning av beviskravet från ”styrkt” eller ”visat” till ”klart mera sannolikt än någon annan orsak”. Det troliga är alltså att utgångspunkten även i framtiden kommer att vara att besittaren måste ”styrka” eller ”visa” att han inte varit vållande.

Presumtionsansvaret vid skada på omhänderthavd egendom består som sagt av två antaganden. Nämligen att besittaren varit vårdslös och att denna vårdslöshet orsakat skadan. HD har i en del fall sänkt beviskravet för

brytandet av presumtionen om orsakssamband mellan vårdslösheten och skadan men aldrig beviskravet för brytande av presumtionen om vårdslöshet. När det gäller bevisbördepunkten för brytande av vårdslöshetsantagandet så ligger den på samma plats som i tidigare praxis nämligen vid ”styrkt” på högersidan av skalan.

Vi skall nu titta på de figurer jag använt tidigare för att visa beviskravet för brytande av de två antagandena i presumtionsansvaret. Utgångspunkten även i senare praxis är att bevisbördepunkten skall placeras vid ”styrkt” på högersidan av skalan i båda figurerna.

Antagandet om vårdslöshet

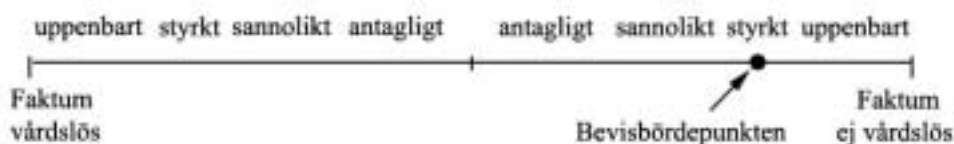

Fig. 9. Skala som illustrerar rättens kunskap om besittarens vårdslöshet. Bevisbördepunkten visar beviskravet för att bryta presumtionen att besittaren varit vårdslös.

Antagandet om orsakssamband

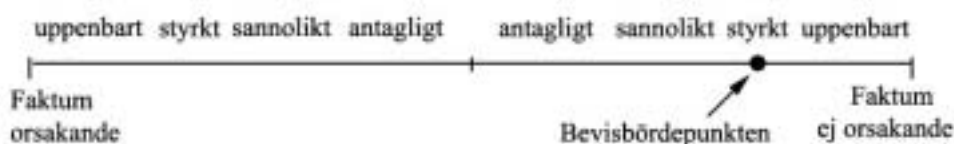

Fig. 10. Skala som illustrerar rättens kunskap om orsakssambandet mellan besittarens vårdslöshet och skadan. Bevisbördepunkten visar beviskravet för att bryta presumtionen att besittarens vårdslöshet orsakat skadan.

Samtidigt som ”styrkt” är huvudregeln skall det finnas en möjlighet till sänkning av beviskravet för brytandet av presumtionen om orsakssamband mellan vårdslösheten och skadan i fall där omständigheterna motiverar detta. Vilka speciella omständigheter som skall kunna leda till sänkning av beviskravet är svårt att veta. I NJA 1999 s 197 var det levande djurs egenskap som svårskyddad egendom med oberäkneligt beteende och möjlighet att skada sig själva som ledde till en sänkning av beviskravet för besittaren.

För att få en viss ledning om vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att en sänkning av beviskravet skall bli aktuell kan en jämförelse göras med skadeståndsmål med rak bevisbörda. HD har använt sig av beviskravet ”klart mera sannolikt än motpartens påstående” ifråga om orsakssambandet i en rad fall men alltid särskilt motiverat varför beviskravet sänkts³⁶. Det har framförallt rört sig om fall där det varit komplicerade händelseförlopp av teknisk eller medicinsk karaktär. Här följer en kortare uppräknig av fall där HD tillämpat ett lägre beviskrav. I varje enskilt fall har HD motiverat sänkningen av beviskravet:

NJA 1977 s 176 gällde en trafikolycka som den skadelidande parten påstod hade berott på en grop i vägbanan. Det fanns flera tänkbara av varandra oberoende händelseförlopp. HD uttalade att det oftast inte var möjligt att lägga fram full bevisning i sådana fall.

I NJA 1981 s 622 hade en fiskodling skadats och HD sänkte beviskravet med hänsyn till de svåröverskådliga och komplicerade händelseförlopp som var inblandade.

I NJA 1982 s 421 som gällde läkemedelsskada uttalade HD att händelseförloppen kan beröra invecklade tekniska och vetenskapliga spörsmål där sakkunniga kan ha skilda uppfattningar. Det kan dessutom gälla frågor där full bevisning i vedertagen mening inte läggs fram och ej ens är faktiskt möjlig att framlägga.

Dessa fall antyder att beviskravet för orsakssamband kan mildras i fall där flera oberoende händelseförlopp är tänkbara eller där det rör sig om mycket tekniskt komplicerade händelseförlopp där det i princip inte går att lägga fram full bevisning. Mer ledning än så här ger inte HD om när denna sänkning av beviskravet skall tillämpas. Omständigheterna i varje enskilt fall får avgöra när en sänkning av beviskravet är befogad.

Frågan är nu hur denna praxis, i fall med rak bevisbörda, kan överföras till fall med omkastad bevisbörda? I utgångsläget finns inga direkta hinder för att låta samma principer om sänkning av beviskravet som gäller för fall med rak bevisbörda även gälla på presumtionsansvarets område.

Presumtionsansvarets speciella konstruktion är dock en faktor som kan ha betydelse när principerna för sänkning av beviskravet överförs från fall med rak bevisbörda till presumtionsansvaret³⁷. Ett exempel på hur presumtionsansvarets egenart påverkar beviskravet är att besittarens påstående inte bara behöver vara klart mera sannolikt än motpartens påstående. Själva idén med presumtionsansvaret är ju att den skadelidande inte behöver komma med något specifikt påstående om händelseförloppet.

---

³⁶ NJA 1991 s 481, NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622, NJA 1982 s 421.

³⁷ Se Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 13.

Istället skall besittarens påstående vara klart mera sannolikt än alla tänkbara (presumerade) händelseförlopp.

Slutsatsen är alltså att en sänkning av beviskravet i presumtionsansvaret vid skada på omhändertagd egendom skulle kunna bli tillämplig i fall där flera oberoende händelseförlopp är tänkbara. Även i fall där det rör sig om mycket tekniskt komplicerade eller svåröverskådliga händelseförlopp där det i princip inte går att lägga fram full bevisning skulle beviskravet kunna sänkas.

Nästa fråga är hur ett sänkt beviskrav skall utformas. Om vi nu skulle se på de figurer jag använt mig av tidigare för att illustrera bevisbördepunktens placering så uppkommer ett problem. Jag har tidigare använt en skala med absoluta värden. Det nya sänkta beviskravet som återfinns i de senare rättsfallen som behandlats här ovan kan vid ett första påseende framstå som relativt. Frågan är alltså om detta är riktigt och hur detta i så fall skall illustreras?

Beviskravet i NJA 1999 s 197 (hästen skadad i hagen) uttrycks som att besittaren måste visa att det är klart mera sannolikt att skadan orsakats av en ren olyckshändelse än att den orsakats av besittarens försumlighet. Besittaren måste alltså lägga fram bevisning som gör det klart mera sannolikt att skadan orsakats av en olyckshändelse än av besittarens försumlighet (oavsett om denna försumlighet är utredd eller presumerad). Ett scenario som är klart mera sannolikt än alla andra tänkbara (presumerade) scenarion måste nog anses vara sannolikt i sig³⁸. Jag menar att för stor vikt inte bör tillmätas det faktum att uttryckssättet antyder att det är en jämförelse. I själva verket är ju alla sannolikhetsbedömningar en jämförelse. Att något är sannolikt innebär att det är troligare än någon annan förklaring.

Jag menar alltså att det nya beviskravet som HD använt sig av i NJA 1999 s 197 kan prickas in som en bevisbördepunkt i samma typ av figur över bevisbördan som använts tidigare i denna uppsats. Jag menar att bevisbördepunkten för det sänkta beviskravet skall placeras in vid ”sannolikt” på skalans högra sida.

---

³⁸ Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 19.

Antagandet om orsakssamband

Fig. 11. Skala som illustrerar rättens kunskap om orsakssambandet mellan besittarens vårdslöshet och skadan. Bevisbördepunkten visar det sänkta beviskravet för brytande av presumtionen att besittarens vårdslöshet orsakat skadan.

Rättsfallen NJA 1966 s 18 (hästen som tog sig ut ur hagen) och NJA 1975 s 657 (badkarsemaljen) kunde som nämnts tidigare möjligtvis tolkas som fall där presumtionsansvar tillämpats med ett ännu lägre beviskrav än det jag presenterar i Figur 11 här ovan. En troligare tolkning är att HD ville undvika att tillämpa presumtionsansvar. Därför tillämpade HD en ad hoc form av skadeståndsansvar tills tiden kändes mogen för den nyansering i presumtionsansvaret som NJA 1999 s 197 (hästen skadad i hagen) innebar. Oavsett hur NJA 1966 s 18 och NJA 1975 s 657 tolkas så får de anses överspelade genom HD:s dom i NJA 1999 s 197.

6 Undantag från presumtionsansvaret

Att sänka beviskravet är ett sätt att mildra den effekt som ett presumtionsansvar kan ha för en besittare. Men så länge bevisbördan ligger på besittaren så befinner denne sig i en situation där han riskerar att få stå för skador trots att han inte vållat dem. I vissa fall har domstolarna kommit fram till att det funnits skäl att inte tillämpa presumtionsansvar trots att det rört sig om skada på omhändertrad egendom. Precis som när det gällde beviskravet så finns det bara ett fåtal rättsfall som tar upp begränsningen av tillämpningsområdet.

En viktig faktor när det gäller begränsningen av tillämpningsområdet verkar ha varit vissa avtalstypers inneboende skaderisker.

6.1 Undantag från presumtionsansvar i praxis

Följande två rättsfall som gäller uppdragsavtal med travhästar visar vilka inskränkningar som gjorts i presumtionsansvaret vid träning av levande djur. Frågan är om dessa principer kan överföras till andra fall och vilka rekvisit som i så fall skall vara uppfyllda för att undantag från presumtionsansvaret skall kunna göras.

6.1.1 NJA 1983 s 617

I NJA 1983 s 617 slog HD fast att den som enligt avtal har hand om annans egendom skall ersätta skada som har drabbat egendomen medan den var i hans vård, såvida han inte kan visa att skadan har inträffat utan hans försummelse. Utgångspunkten är alltså ett presumtionsansvar. Grunden för detta skärpta ansvar ligger enligt HD i att besittaren lättare än den skadelidande kan säkra bevisning om hur skadan gått till. HD påpekar dock att det föreligger viss osäkerhet om tillämpningsområdet för presumtionsansvaret och att det kan underkastas modifieringar i de fall det tillämpas. HD tycks se mer till de faktiska omständigheterna kring avtalet än till avtalstypen i sig.

I det här fallet innebar den tränings- och tävlingsverksamhet som uppdragits åt bolaget vissa risker. Dessa risker var uppenbara för den skadelidande. HD slog därefter fast att, i förevarande fall där skadan inträffat under träning, bolaget inte borde vara underkastad samma skärpta ansvar som i egentliga vårdförhållanden utan endast svara för sådan skada som visas ha berott på försummelse på bolagets sida.

Här gjorde alltså de speciella risker som är förknippade med träning av travhästar att HD fann presumtionsansvaret vara för strängt mot besittaren. HD lämnade öppet vilket ansvar som skall tillämpas vid skada utan direkt samband med träning eller tävling. Frågan om hur gränsdragningen mellan vad som är träning och tävling och vad som skall räknas till vård av djur lämnades öppen. En närmare precisering av hur gränsen skulle dras kom i NJA 1999 s 197.

6.1.2 NJA 1999 s 197

I rättsfallet NJA 1999 s. 197 förtydligade HD tillämpningsområdet för presumtionsansvaret. Utgångspunkten var här liksom i NJA 1983 s 617 att vid förvaringsavtal och vissa andra avtalstyper gäller som princip ett skärpt ansvar för den som anförtrotts annans egendom. Detta presumtionsansvar tillämpas när en skada drabbar egendomen under det att den är i förvararens vård. Denna princip motiveras främst av att besittaren i allmänhet har bättre möjligheter än ägaren att utreda och bevisa vad som har orsakat en skada. Det är också normalt besittaren som har de bästa möjligheterna att råda över de förhållanden som utgör skaderisker för egendomen. Vanligen är alltså besittaren den av parterna som kunnat påverka skadeförloppet.

Vidare så slog HD fast att de skäl som talar för denna princip gör sig gällande även vid avtal som avser förvaring och vård av levande djur. Huvudregeln bör också i sådana fall vara att, om skada uppstår under vårdtiden, besittaren för att undgå skadeståndsansvar har att visa att den inte orsakats av oaktsamhet på hans sida. Levande djur är dock ofta särskilt svårskyddad egendom med hänsyn till att många typer av skador kan orsakas av djuret självt genom ett oberäkneligt beteende. Detta måste beroende på omständigheterna kunna inverka på styrkan av det beviskrav som besittaren har att fullgöra för att undgå ersättningsskyldighet.

Till det anförda kommer att parternas avsikt kan vara att den egendom som lämnas för vård eller förvaring skall omhänderhas under förhållanden som innebär sådana särskilda skaderisker att ett presumtionsansvar överhuvudtaget inte bör tillämpas. Istället skall besittaren i dessa fall endast svara för skador som visas ha berott på försummelse på hans sida. Här har HD tagit fasta på omständigheter som talar inte bara för att beviskravet skulle sänkas för besittaren utan att presumtionsansvaret överhuvudtaget inte skall gälla när djur tas om hand för träning och tävling under förhållanden som innebär särskilda skaderisker.

Avgränsningen mellan när presumtionsansvar skall gälla och när vanligt culpaansvar bör tillämpas formulerar HD enligt följande:

”... ett undantag från presumtionsansvaret förutsätts gälla när en skada har uppkommit under omständigheter då hästen, oberoende av om träning eller tävling pågått vid tillfället, typiskt sett varit utsatt för sådana särskilda risker som följer av avtalets syfte.”

I andra fall skall huvudregeln gälla och presumtionsansvar tillämpas. Eventuell oklarhet beträffande frågan i vilket sammanhang en skada uppkommit får med denna ordning principiellt sett anses gå ut över besittaren men det kan även i den frågan beroende på omständigheterna finnas skäl att tillämpa ett lindrigare beviskrav.

6.2 Undantag från presumtionsansvar - Sammanfattning och slutsats

Gällande rätt tycks alltså vara att besittaren är underkastad ett presumtionsansvar för skador på djur i sin vård när skadorna har uppkommit i andra sammanhang än träning och tävling. När det gäller skador som inträffat under träning eller tävling är presumtionsansvar inte tillämpligt och bevisbördan för vållande ligger på den skadelidande.

Osäkerhet om i vilket sammanhang skadan uppkommit går ut över besittaren. Det åligger alltså besittaren att visa att skadan faktiskt skett under träning för att han skall undgå presumtionsansvar.

Anledningen till att presumtionsansvaret inte gäller vid träning av eller tävling med levande djur är den inneboende risk för skada som dessa aktiviteter innebär. Det får med andra ord antas att en betydande del av skadorna är olyckor som inte beror på besittarens försummelse. Risken för skador är uppenbar för både ägaren och besittaren och det finns därför mindre behov av att skydda en ägare utan insyn än i fall där denna risk inte är lika uppenbar. Tanken är att det i de fall där omständigheterna förblir outredda finns en påtaglig andel fall där skadan orsakats av en ren olyckshändelse och det därför är materiellt riktigt att låta ägaren stå den risken istället för besittaren.

Det finns en del kritik som kan riktas mot det här undantaget från presumtionsansvar. Jag menar att det incitament som en omkastad bevisbörda innebär för besittaren försvinner vid ett undantag varför fler fall kommer att förbli outredda. Rak bevisbörda kommer bara att leda till en större andel materiellt riktiga domar om flertalet av skadorna i de fall som förblir outredda beror på rena olyckshändelser.

Rättsekonomisk så är det ineffektivt att lägga bevisbördan på den part som har svårast att visa hur skadan gått till. Kostnaderna för utredning och bevissäkring ökar. Normalt är det besittaren som vet exakt vilka åtgärder han kommer att vidtaga med egendomen och kan därför bäst bedöma riskerna. Kostnaden för den risk han bedömer att han tar kan han vältra över på ägaren vid prissättningen mellan parterna. Om besittaren fortfarande tycker att presumtionsansvaret är för strängt gentemot honom kan parterna alltid avtala om en annan fördelning av bevisbördan. Parterna kan fritt avtala

om bevisbördan så länge det inte finns tvingande regler på området (t.ex. Konsumenttjänstlagen).

Jag anser att presumtionsansvaret borde gälla även i fall då skadan uppkommit i samband med träning eller tävling. Istället för att göra undantag skulle beviskravet i presumtionsansvaret kunna mildras för besittaren. På detta vis behålls incitamentet att medverka till utredningen av skadeorsaken samtidigt som besittaren kompenseras något för den extra skaderisk som dessa avtal innebär. Redan det faktum att avtalstypen innebär särskilda risker underlättar besittarens bevisbörda genom att det kan antagas att det finns en ursprungssannolikhet för att skadan uppkommit utan besittarens vållande. Ett presumtionsansvar med lågt beviskrav gör det lätt för besittaren att uppfylla sin bevisbörda men ser ändå till att han har incitament att lägga fram utredning om skadeorsaken. På så vis minimeras kostnaden för parternas utredning och bevisföringen i dessa mål. Det extra utrymme detta medför kan istället fördelas mellan parterna.

Den bevisning en besittare måste lägga fram för att bryta presumtionsansvaret i fall med levande djur har diskuterats i kapitlet om presumtionsansvarets beviskrav. Bevisning om orsakerna till den här typen av skador på levande djur kan vara komplicerad. Domstolarna har insett dessa bevisvårigheter. För att inte göra presumtionsansvaret för betungande kan beviskravet i fall då skadan inträffat utan samband med träning eller tävling sänkas. Då den som har bevisbördan kunnat visa att den av honom påstådda skadeorsaken framstår som klart mera sannolik än den presumerade orsaken har detta lägre beviskrav godtagits i fall där olika svårutredda skadeorsaker är tänkbara³⁹.

---

³⁹ Se kapitlet om Beviskravet och rättsfallen NJA 1999 s 197 sidan 205 med hänvisning till det tidigare NJA 1991 s 481.

7 Slutsatser

Presumtionsansvar vid skada på omhänderthavd egendom är en bevisbörderegeln. Den som omfattas av ett presumtionsansvar blir ersättningsskyldig för skada på omhänderthavd egendom om han inte kan visa att skadan inte vållats av honom. Presumtionsansvaret består av två antaganden. Dels att besittaren varit oaktsam och dels att denna oaktsamhet orsakat skadan. Besittaren behöver bara motbevisa ett av antagandena för att bryta presumtionen. Beviskravet som ställs på besittaren för att han skall kunna bryta presumtionen är högt. Besittaren måste ”styrka” att han inte vållat skadan. Detta beviskrav var länge det enda beviskravet som gällde i fall med presumtionsansvar. Praxis har sedan genom en rad fall nyanserat beviskravet för orsakssambandet mellan oaktsamheten och skadan. Under speciella omständigheter kan beviskravet för orsakssambandet sänkas för att underlätta besittarens uppfyllande av bevisbördan.

Presumtionsansvaret motiveras främst av att besittaren i allmänhet har bättre möjligheter än ägaren att utreda och bevisa vad som har orsakat en skada. Det är också normalt besittaren som har de bästa möjligheterna att påverka de förhållanden som utgör skaderisker för egendomen och därmed kan påverka skadeförloppet.

I vissa situationer skulle dock tillämpningen av presumtionsansvaret med dess höga beviskrav kunna framstå som orimlig. Det gäller framförallt situationer med mycket komplicerade orsakssamband där flera olika av varandra oberoende händelseförlopp är fullt tänkbara. Det kan i dessa fall vara omöjligt att i praktiken lägga fram tillräckliga bevis för att bryta presumtionen. I vissa situationer är dessutom risken för att egendomen skall skadas genom en ren olycka stor. I de fall då denna risk dessutom är uppenbar för både ägaren och besittaren väger skälet att skydda ägaren mindre än i andra fall.

Det finns två olika möjligheter att komma tillrätta med de här problemen. Den ena är att undanta vissa fall helt från presumtionsansvarets tillämpningsområde och den andra att sänka beviskravet för att öka besittarens möjligheter att bryta presumtionen.

7.1 Undantag från presumtionsansvaret

Metoden att helt undanta fall från presumtionsansvarets tillämpningsområde har i praxis använts två gånger. I båda fallen handlade det om att undanta fall där levande djur skadats i samband med att besittaren tränat eller tävlat med djuren. Det är ett begränsat material att dra några mer vittgående slutsatser från men jag hade i alla fall tänkt att jag skulle ge mig på att

formulera en regel om vilka fall som enligt den här praxisen kan komma att undantas från presumtionsansvarets tillämpningsområde.

I NJA 1983 s 617 ansågs träning och tävling med djur innebära stora skaderisker och ägaren var medveten om detta när han överlämnade sin häst till besittaren. Presumtionsansvaret ansågs under sådana förhållanden vara för strängt mot besittaren. Vid skador i samband med träning eller tävling skulle besittaren endast svara för skador som visades bero på hans försumlighet. Hur gränsen för vilka skador som skulle anses uppkomma i samband träning eller tävling skulle dras lämnade HD öppet.

I NJA 1999 s 197 angav HD hur denna gränsdragning mellan träning/tävling och vård skulle ske. HD sade att undantag från presumtionsansvaret skall gälla när en skada har uppkommit under omständigheter då hästen, oberoende av om träning eller tävling pågått vid tillfället, typiskt sett varit utsatt för sådana särskilda risker som följer av avtalets syfte. I andra fall skall presumtionsansvar gälla. HD poängterar att eventuell oklarhet om i vilket sammanhang skadan uppkommit går ut över besittaren. Denne måste alltså visa att skadan uppkommit i samband med träning eller tävling för undgå presumtionsansvar.

Utifrån ett så begränsat antal rättsfall är det givetvis svårt att formulera några generella regler för i vilka fall ett undantag från presumtionsansvaret kan göras. Båda rättsfallen handlade om skador på levande djur och undantaget gällde skador som uppkommit i samband med träning och tävling. I båda fallen uttalade HD att det var den stora skaderisken och det faktum att ägaren var medveten om denna risk när hästen överlämnades som är grunden för undantaget från presumtionsansvaret. Jag skall alltså trots det begränsade rättsfallsmaterialet försöka skapa en generell regel för vilka fall som enligt den här praxisen skall undantas från presumtionsansvar.

Regeln skulle täcka in de fall där avtalet mellan parterna till sin natur innebar en påtaglig risk för att den omhänderhavda egendomen skulle komma att skadas utan besittarens vållande. Ett ytterligare rekvisit skulle vara att denna risk var uppenbar för båda parter. Den som lämnar bort sin egendom under dessa förutsättningar får räkna med risken att få stå för skadan själv. Om omständigheterna inte blir utredda och ägaren p.g.a. sin bevisbörda får svara för skadan själv kanske en stor del av dessa domar kommer att vara materiellt riktiga eftersom en stor del av fallen kommer att ha orsakats av en olyckshändelse.

Jag ställer mig dock skeptisk till en sådan undantagsregel. Enligt min mening bör undantag inte göras från presumtionsansvaret. Jag skall här redogöra för mina argument mot undantaget.

Det står i de flesta fall klart att den som haft egendomen i sin besittning när den skadas har större möjligheter att visa hur skadan gick till än ägaren. I vissa fall kan besittarens vittnesmål vara den enda bevisning som kan

framföras för att visa hur skadan gått till. Med ett rakt culpaansvar skulle det i dessa fall vara mycket svårt för en ägare att bevisa att besittaren varit vållande. I viss mån skulle denna svårighet kunna minskas genom att beviskravet sänktes för ägaren. Men även med ett lågt beviskrav så kan besittarens ovilja att delta i utredningen om skadeorsak leda till att det nästan är omöjligt att bevisa vållande.

Varför skulle det vara mer rättvist att ägaren står risken för att omständigheterna inte blir fullt utredda än att besittaren gör det. Bara om det är klart att mer än hälften av alla skador som uppstår och inte blir fullt utredda beror på olyckshändelser så kommer detta undantag att leda till en ökning av materiellt riktiga domar. När det gäller rekvisitet att parterna skall ha insikt om riskerna så tycker jag inte det talar varken för eller emot presumtionsansvar. Båda parterna inser risken att skadan kan uppstå. Ägaren kan välja att inte lämna bort sin egendom om han tycker att riskerna är för stora. På samma vis kan besittaren välja att inte ta emot egendomen om han bedömer att det är förknippat med för stor risk. Parterna kan använda priset för att kompensera för den risk de tar eller välja att avtala om en annan bevisbördefördelning.

Faktum kvarstår, besittaren är den som har lättast att utreda skadan och skaffa fram bevisning om skadeorsak. Besittaren är också den som bäst kan minimera risken för skada genom att begränsa potentiella skadefaktorer.

Om alla omständigheter blir utredda så leder ett presumtionsansvar till samma slut som ett vanligt culpaansvar med rak bevisbörda. Genom att lägga bevisbördan på den av parterna som har bäst möjligheter att utreda skadeorsakerna så skapas ett incitament att utreda så många fall som möjligt. Därigenom kommer bevisbördan att fälla avgörandet i så få fall som möjligt vilket kommer att leda till en större procent materiellt riktiga domar.

Om undantag görs från presumtionsansvaret blir situationen enkelt uttryckt att den som har intresse av att utreda skadan inte har möjlighet till det medan den som har möjlighet att utreda skadan inte har intresse av det. Rättsekonomiskt är det också effektivt att bevisbördan läggs på den part som lättast och billigast kan utreda skadeorsaken. Det utrymme som skapas kan fördelas mellan parterna genom prissättningen.

Mitt förslag är att presumtionsansvaret skall gälla även i fall där avtal till sin natur innebär en påtaglig risk att skada uppkommer utan besittarens vållande. Istället kan beviskravet för besittaren sänkas. På så vis behålls besittarens incitament att medverka till att skadeorsaken utreds samtidigt som han kompenseras med det låga beviskravet för den extra skaderisken. Redan det faktum att avtalet anses innebära särskilda risker för skada utan besittarens vållande borde innebära en ursprungssannolikhet som underlättar vid besittarens bevisföring. Hur högt det här beviskravet skall vara är svårt att säga. Det beviskrav som uppställs i mål med svårutredda skadeorsaker verkar vara en rimlig nivå. Besittaren skulle då endast behöva visa att en ren

olyckshändelse framstår som klart mera sannolik än att besittaren vållat skadan.

7.2 Sänkning av beviskravet i presumtionsansvaret

Precis som nämnts tidigare i den här uppsatsen så är beviskravet ”styrkt” utgångspunkten i presumtionsansvaret. I de allra flesta fallen skall besittaren ”styrka” (visa) att skadan inte vållats av honom för att bryta presumtionsansvaret. Det är ett högt beviskrav. Bevissvårigheterna skall dock inte överdrivas. Det räcker med att besittaren motbevisar ett av de två antaganden som presumtionsansvaret består av. Han kan motbevisa antagandet att han varit försumlig eller antagandet att hans försumlighet orsakat skadan. Om t.ex. skadeorsaken blir utredd så begränsas det antal tänkbara försumligheter som kan vara orsak till skadan.

HD har dock insett att presumtionsansvaret i en del fall skulle kunna innebära att besittaren i praktiken underkastas ett strikt ansvar. Ett sätt att minska den effekt som presumtionsansvaret får i dessa fall är att sänka beviskravet för besittaren. Presumtionsansvaret består av två olika antaganden som besittaren har att motbevisa. Frågan om sänkning av beviskravet har bara gällt antagandet om orsakssambandet mellan oaktsamheten och skadan. Jag har hittills inte sett något rättsfall där HD sänkt beviskravet för att bryta antagandet om oaktsamhet. Oaktsamheten är själva kärnan i skadeståndsrätten. Det är alltså bara beviskravet för brytande av antagandet att oaktsamheten orsakat skadan som har sänkts i vissa speciella fall. De två frågorna som uppkommit är i vilka fall en sänkning av beviskravet skall tillämpas och hur det nya beviskravet skall utformas.

I vilka fall skall en sänkning av beviskravet kunna tillämpas? Det fåtal fall som behandlar en sänkning av beviskravet i presumtionsansvaret ger en osäker bild av i vilka fall en sänkning av beviskravet skall kunna ske. Det enda rättsfall där HD uttryckligen säger sig ha tillämpat presumtionsansvar med ett sänkt beviskrav är NJA 1999 s 197. I ett par tidigare fall (NJA 1966 s 18 och NJA 1975 s 657) hade HD visserligen tillämpat ett sänkt beviskrav men utan att uttryckligen säga att det var presumtionsansvar. Ledningen till i vilka fall ett sänkt beviskrav kan tillämpas får alltså huvudsakligen sökas utifrån HD:s domskäl i NJA 1999 s 197. I detta fallet var anledningen till det sänkta beviskravet att levande djur var ”särskilt svårskyddad egendom med hänsyn till att många typer av skador kan orsakas av djuret självt genom ett oberäkneligt beteende”⁴⁰.

Ytterligare ledning kan sökas från praxis i mål med rak bevisbörda där HD sänkt beviskravet i en rad fall (NJA 1977 s 176, NJA 1981 s 622, NJA 1982 s 421).

---

⁴⁰ NJA 1999 s 197 sidan 206 in fine.

Rättsfallen med rak bevisbörda antyder att beviskravet för orsakssamband kan mildras i fall där flera oberoende händelseförlopp är tänkbara eller där det rör sig om mycket tekniskt komplicerade händelseförlopp där det i princip inte går att lägga fram full bevisning. Någon helt precis regel för när denna sänkning av beviskravet skall tillämpas är svår att finna. Omständigheterna i varje enskilt fall får avgöra när en sänkning av beviskravet är befogad.

Frågan är om denna praxis i fall med rak bevisbörda kan överföras till fall med omkastad bevisbörda? Det finns inget direkt hinder för att låta samma principer om sänkning av beviskravet som gäller för fall med rak bevisbörda även gälla på presumtionsansvarets område.

Slutsatsen är alltså att en sänkning av beviskravet i presumtionsansvaret vid skada på omhändertagd egendom skulle kunna bli tillämplig i fall där flera oberoende händelseförlopp är tänkbara (precis som med djuren i NJA 1999 s 197). Även i fall där det rör sig om mycket tekniskt komplicerade och svåröverskådliga händelseförlopp där det i princip inte går att lägga fram full bevisning skulle beviskravet kunna sänkas.

Även om principerna om i vilka fall en sänkning av beviskravet skall tillämpas kan överföras från fall med rak bevisbörda till presumtionsansvar så måste presumtionsansvarets egenart beaktas. Presumtionsansvaret är ju en speciell konstruktion vilket kan spela in vid utformningen av ett sänkt beviskrav som överförs från fall med rak bevisbörda till presumtionsansvaret⁴¹.

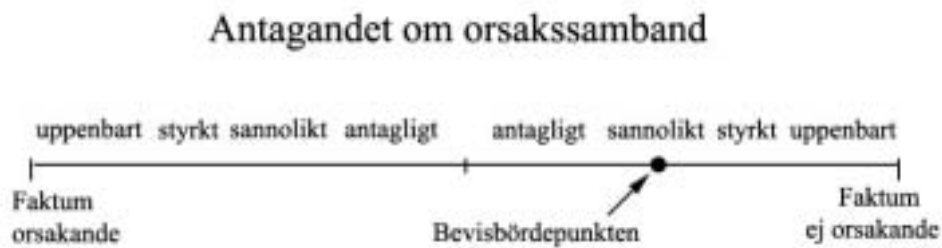
Hur skall det sänkta beviskravet vara utformat? Beviskravet som använts i de fall med rak bevisbörda som jag nämnt ovan är utformat så att den som har bevisbördan skall göra sitt påstående om orsaksförlopp klart mera sannolikt än motpartens förklaringar. Dessutom måste påståendet även vara sannolikt i sig med hänsyn till omständigheterna i målet. Ett exempel på hur presumtionsansvarets egenart påverkar beviskravet är att besittarens påstående i fall med presumtionsansvar behöver vara klart mera sannolikt än alla andra förklaringar och inte som i fall med rak bevisbörda bara behöver vara klart mera sannolikt än motpartens påstående. Själva idén med presumtionsansvaret är ju att den skadelidande inte behöver komma med något specifikt påstående om händelseförloppet. Istället måste vid presumtionsansvar besittarens påstående vara klart mera sannolikt än alla tänkbara (presumerade) händelseförlopp. Så har beviskravet utformats i NJA 1999 s 197. Där hade besittaren att visa att det var klart mera sannolikt att skadan orsakats av en ren olyckshändelse än av besittarens försumlighet. Det tillägg som gjorts i fallen med rak bevisbörda att påståendet dessutom skall vara sannolikt i sig har inte förts över till beviskravet i presumtionsansvaret.

---

⁴¹ Se Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom, Festskrift till Henrik Hessler, s 13.

Troligen för att det är helt onödigt. Ett påstående som är klart mera sannolikt än alla andra tänkbara orsaker måste ju per definition vara sannolikt i sig.

Jag har ju tidigare använt mig av olika figurer för att beskriva beviskravet som ställs på en besittare för att bryta presumptionerna i presumtionsansvaret. Vid ett första påseende så verkade det sänkta beviskravet i NJA 1999 s 197 vara helt relativt vilket skulle göra det svårt att pricka in en bevisbördepunkt i min figur. Jag tror dock att det är ett missförstånd. Det sänkta beviskravets utformning kan tolkas som en beskrivning på hur vi i vanliga fall resonerar oss fram till att något är sannolikt. Vad menar vi annars när vi säger att något är sannolikt? Vi menar just att det är klart mera sannolikt än komplementärhändelsen. Jag menar alltså att beviskravet trots det uttryck det fått kan prickas in på en absolut skala och att det då skall prickas in vid sannolikt på skalans högersida.

Fig. 12. Skala som illustrerar rättens kunskap om orsakssambandet mellan besittarens vårdslöshet och skadan. Bevisbördepunkten visar det sänkta beviskravet för att bryta presumptionen att besittarens vårdslöshet orsakat skadan.

8 Avslutning

Mina slutsatser i den här uppsatsen är att HD har utvecklat ett nytt sänkt beviskrav i presumtionsansvaret. Detta för att underlätta möjligheterna för besittaren att motbevisa det antagande om orsakssamband mellan oaktsamhet och skada som presumtionsansvaret ställer upp. Det sänkta beviskravet kan tillämpas i fall där flera oberoende händelseförlopp är tänkbara och där det rör sig om mycket tekniskt komplicerade och svåröverskådliga händelseförlopp där det i princip inte går att lägga fram full bevisning. Beviskravet har utformats så att besittaren måste göra det klart mera sannolikt att skadan orsakats av en olyckshändelse än att den orsakats av hans vållande. Jag har även kommit fram till att detta till synes relativa beviskrav kan prickas in som en bevisbördepunkt på en absolut skala. Bevisbördepunkten hamnar då vid graden ”sannolikt” (se Fig 12) i den typ av figurer jag använt mig av.

HD har valt att begränsa presumtionsansvarets tillämpningsområde genom att göra undantag från presumtionsansvaret i vissa fall. Även om de enda två rättsfallen⁴² där undantag görs handlar om träning av levande djur så antyder domskälen att undantag kan komma att göras även i andra fall. Rekvisiten för undantag är att det rör sig om en riskfylld verksamhet och att ägaren varit medveten om detta då han lämnade över sin egendom. Dessa rekvisit tycks inte vara särskilt knutna till just levande djur och därför kan nog fler fall med undantag från presumtionsansvar vara att vänta i framtiden.

Jag är skeptisk till dessa undantag från presumtionsansvaret. Jag menar att presumtionsansvar är en klart bättre lösning även i dessa fall. De argument som talar för presumtionsansvar i normala fall gäller även dessa fall. Det är fortfarande besittaren som har de bästa utrednings och bevissäkringsmöjligheterna. Besittaren är också den som har möjlighet att minimera skaderiskerna. Om presumtionsansvaret anses för strängt mot besittaren är en sänkning av beviskravet en mycket bättre lösning än undantag. Min förhoppning är alltså att HD vid nästa tillfälle gör en ändring i den praxis som för närvarande får anses gälla.

---

⁴² NJA 1983 s 617, NJA 1999 s 197.

Litteraturförteckning

Agell, Anders, Om presumtionsansvar vid skada på omhändertagd egendom ur Festskrift till Henrik Hessler, 1985, Stockholm.

Bengtsson, Bertil; Victorin, Anders, Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom, 1985, Stockholm.

Bolding, Per Olof, Bevisbörda och beviskrav, 1983, Lund.

Boman, Robert, Om åberopande och åberopsbörda i dispositiva tvistemål, 1964, Stockholm.

Ekelöf, Per Olof; Boman, Robert, Rättegång IV, 1992, Stockholm.

Ekelöf, Per Olof, Rättegång V, 1979, Stockholm.

Hellner, Jan; Johansson, Svante, Skadeståndsrätt, 2000, Göteborg.

Hellner, Jan, Speciell avtalsrätt II - Kontraktsrätt 1 häftet, 1993, Stockholm.

Sundberg, Jacob W. F., Om ansvaret för fel i lejt gods, 1966, Stockholm.

Propositioner

Prop 1972:5 Skadeståndslag

Prop 1984/85:110 Konsumenttjänstlag

Rättsfallsförteckning

NJA 1900 A 140
NJÄ 1931 s 462
NJÄ 1951 s 365
NJÄ 1953 s 409
NJÄ 1966 s 18
NJÄ 1975 s 657
NJÄ 1977 s 176
NJÄ 1981 s 622
NJÄ 1982 s 421
NJÄ 1983 s 617
NJÄ 1984 s 501
NJÄ 1986 s 3
NJÄ 1989 s 191
NJÄ 1990 s 93
NJÄ 1991 s 481
NJÄ 1996 s 564
NJÄ 1999 s 197